Год. IV. Май и Юний Книга III.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки къмъ ударението въ централния (Ахж-челебийския) Родопски говоръ.

Ударението въ българския езикъ, прѣдимно въ българскитѣ говори, най-много и най-основно-академично до сега е изслѣдвалъ уважаемиятъ професоръ отъ Софийския университетъ г. Б. Цоневъ (Глед. Мсб. кн. VI и XIX). Че и въ тая область отъ нашата млада филология е необходимо прѣдварително да се събере изъ всички кжтове на българското отечество суровия езиковъ материялъ, не ще и дума, обаче, както и самъ г нъ Цоневъ казва въ своята обширна научна студия „Къмъ историята на българския езикъ“, стр. 6 въ кн. XIX на Мсб., нашитѣ събирачи на диалектни материаяли до скоро не сж обръщали внимание и върху ударението, та да могатъ компетентнитѣ учени поуспѣшно да си служатъ въ своитѣ научни и въ тоя обсегъ изслѣдвания.

За да може основно, тъй да се каже изчерпателно,

да се проучи ударението на даденъ говоренъ обсегъ, да се издирятъ и установятъ коренно всички правила и закони, по които днесъ, па и въ по-отколѣшно врѣме, се движи то, необходимо е досущъ да се събере всичката народна словесность отъ дадената говорна покраина и то съ всичкитѣ малко или много, па и поотдѣлно за всѣко село, отлики, каквито би имало въ случая. Обаче това е немислимо още за дълго врѣме у насъ по много причини, макаръ че на пръвъ погледъ ний и да притежаваме вече едно не малко количество събрани народоучни материяли изъ по-голѣмата часть отъ нашето отечество. Още много врѣме, трудъ, па и срѣдства трѣбва да се изхабятъ, додѣто българската народна словесность да се досъбере изчерпателно изъ всички кѫтове и кѫтчета отъ цѣлокупното българско отечество. Само тогава науката ще може окончателно и вѣрно да изтъкне и точно да опрѣдѣли всички ония свойства и отлики, които българскиятъ езикъ и като единично и самостойно цѣло има въ отношение къмъ другитѣ славянски езици, па по-ясно ще се видятъ и общитѣ му родствени връзки, що го свързватъ съ тѣхъ и съ индоевропейската езикова верига. Ето защо ще трѣбва и споредъ нашето скромно разбиране още за дълго врѣме наредъ съ частната инициатива, и държавата да се притича съ своята морална и материялна подкрѣпа.

Частно за Родопскитѣ говори, колкото имаме събранъ и издаденъ до сега езиковъ материялъ изъ тѣхъ, въ всичкия почти събирачитѣ сѫ се стремили едноврѣменно да отбѣлѣзватъ и ударенията, обаче разпръснатостьта на тоя материялъ изъ разни издания отъ една страна, и неудобствата, които се срѣщатъ при отпечатването имъ въ разни провинциялни печатници отъ друга, създаватъ не малко мѫчнотии на ученитѣ при тѣхната обработка. Подбуденъ отъ едно изкрено желание да се даде поне отъ малко малко градиво на нашитѣ и чужди учени за тѣхнитѣ понататъшни научни изслѣдвания и къмъ ударението изобщо въ българския езикъ, рѣшихъ се съ всичкитѣ си скромни сили да дамъ за сега суровъ, но по-конце-

триранъ материялъ откъмъ ударението поне за единъ отъ най-добрѣ познатитѣ и типични Родопски говори, именно за Ахж-челебийския, който при това ми е и роденъ говоръ. Въ тоя случай азъ ще се помжча да се придържамъ и у упжтванията, които г. Цоневъ дава въ своята „Програма за изучване българскитѣ народни говори“ (кн. XVI и XVII на Мсб.). Прѣдпочетохъ да вървя послѣдовно по частитѣ на речьта и то само за граматичното ударение въ думитѣ, както то се чува при измѣнение на формата имъ, безъ да се спирамъ и къмъ тъй нареченото фразеологично ударение, което, споредъ мене, е по-добрѣ да бжде прѣдметъ за особени бѣлѣжки.

Спордъ послѣдната класификация, която г. Цоневъ дава за българскитѣ говори откъмъ ударението имъ, Родопскитѣ, включително и Ахж-челебийския говоръ, поставя къмъ общобългарскитѣ говори съ подвижно или неопрѣдѣлено ударение. При все това въ познатитѣ за сега изобщо Родопски говори пакъ има думи, които въ всичкитѣ си измѣнения на формата запазватъ едно постоянно, неподвижно ударение, т. е. стои то все върху една и сжща сричка отъ думата. Въ тоя случай азъ ще се помжча да изброя повече думи и отъ еднитѣ, и отъ другитѣ.

I Сжществителни.

1. Сжщ. едносрични отъ мжжки родъ, които иматъ подвижно ударение, т. е. прѣметатъ ударението си отъ коренната сричка надъ падежната (вин. и дат. падежи) и членната въ един. число и суфиксната въ множествено число:

бра̀в, бравò^{а} (на бравó^{а}), бравò^{а}т-с-н, бравѐте^{а}, брѐ^{а}г, бре^{а}го^{а}, бре^{а}гò^{а}т, бре^{а}гувѐте^{а}, бу̀к, букò^{а}, букò^{а}т, букувѐте^{а}, бо$_{а}$з, базò^{а}, базò^{а}т, базувѐже^{а} во^{а}л’к, ва’ко^{а} вал’ко^{а}т вал’кувéте^{а}, би̃к, бикó^{а}, бикò^{а}т, бикувѐте^{а}, вра̀г, врагò^{а}, врагò^{а}т, врагувéте^{а}, вра̀т, вратó^{а}, вратò^{а}т, вратувѐте^{а}, ви̇к, викò^{а}, викò^{а}т, викувéте^{а}, ви̇р, вирò^{а}, вирò^{а}т, вирувѐте^{а}, вла̀с,(1) власò^{а}, власò^{а}т, власувѐте^{а}, вѐк, вѐ^{а}кò^{а}, ве^{а}кó^{а}т, ве^{а}кувѐте^{а}, гли́с(т), глистò^{а}, глистò^{а}т, гли̇стувѐте^{а}, гнòй, гну’ò^{а}, гну’ó^{а}т, гну’-

увѐтеᵃ, гнѐᵃв, гнеᵃвỏᵃ, гнеᵃвỏᵃт, гнеᵃвувѐтеᵃ, гра̀д, градỏᵃ, градỏᵃт, градувѐтеᵃ, гра́х, грахỏᵃ, грахỏᵃт, грахувѐтеᵃ, грѐᵃх, греᵃхỏᵃ, греᵃхỏᵃт, греᵃхувѐтеᵃ, гỏᵃрб, гарбỏᵃ, гарбỏᵃт, гарбувѐтеᵃ, г'у́м.(²) г'умỏᵃ, г'умỏᵃт, г'умовѐтеᵃ, гѐм, геᵃмỏᵃ, геᵃмỏᵃт, геᵃмувѐтеᵃ, гỏᵃз, дỏл, дỏᵃж, гоз(д), дрỏб, дỏᵃх, ден',, дѝл, дỏм, дрѐб, дрѐᵃм, дѐᵃл, дỏᵃб, дра̀м, дѝм, да̀р, ѐк, ѐᵃд, ѐᵃр, ѐᵃз жѐᵃр,(⁵) жѝр,

Повечето отъ посоченитѣ едносрични членувани думи въ мн. число, а нѣкои и въ единств., иматъ единъ видъ двояко, непостоянно ударение, т. е. често пѫти споредъ случая се изговарятъ сь ударение ту надъ кореньтъ, ту надъ суфиксътъ. Но погледнато по-изтънко, се вижда, че това тъй промѣнливо употрѣбявано ударение си има своето значение: да покаже или не близота по мѣсто, врѣме и по-точна опрѣдѣленость на прѣдмета. Тъй напр. когато се каже *дỏнеᵃси чеᵃпувѐтеᵃ, на́тучи сарпувѐтеᵃ, пука̀чиха са на дабувѐтеᵃ, изнѐсаха хи спап'увѐтеᵃ, исхỏдили са врут' свеᵃтувѐтеᵃ* и т. н. се разбиратъ чепове, сърпове, дѫбове и пр. близки по мѣсто и врѣме и точно опрѣдѣлени, извѣстни между дѣйствующитѣ лица прѣдмети. *Каквỏ стỏри с чу̀кувеᵃтеᵃ, ука̀паха цвѐᵃтувеᵃтеᵃ, лѝснаха са дỏᵃбуветеᵃ, иструшѝха чѝнувеᵃтеᵃ* и т. н. показватъ чукове, цвѣтове, дѫбове и чинове по-далечни по мѣсто и врѣме, или по-малко извѣстни прѣдмети. Ударението въ вин. и дателната имъ форма остава неизмѣнно надъ суфикса и когата сѫ тѣ нечленувани, като въ прим. *прибра̀ли му са цвеᵃтỏᵃ, пука̀чили му гу варх хакỏᵃ, вѝдеᵃ са и тỏ на свеᵃтỏᵃ* и т. н. На много малко думи се чува ударението и надъ кореньтъ, но това азъ отдавамъ да е подъ влиянието на книжовния езикъ, защото повечето такива думи сѫ въ ново врѣме внесени въ Ахѫ-челебийския говоръ (пликъ, планъ, екъ, наръ), а други пъкъ сѫ заети отъ турски (телъ, лешъ, драмъ, зоръ, гемъ и др.).

2) Едносрични сѫщ. имена отъ мѫжки родъ, които иматъ неподвижно, постоянно ударение надъ една и сѫща сричка и въ един. и въ множ. число, членувани или не:

а̀т, а̀та, а́тат, а̀тувеᵃ, а̀тувеᵃтеᵃ; *бỏд*, ба̀с, ба̀ч, ба̀ш, ба̀шеᵃт, бей, бѐеᵃт; бѐнт', бѝч, бир', бỏг, бỏй,

бо̀рч, бро̀д, бро̀й, бра̀т, бро̀ш, бре́ᵃст, бу̀нт, бу̀т, бо̀ш, бо̀й, *бо́б*, вла̀х, вну̀к, во́л. во̀ᵃрх, гѐм, г'о̀н', го̀с(т), гро̀б, гро̀ш, го̀ᵃрк, г'у̀л', г'о̀ч. (17) дво̀р, до̀с(т), дру̀м, *ду̀х*, ѐж, жѐᵃм, за̀р, збо̀р, за́мк, з'о́ᵃт', зѝфт', ка̀т, кѐл', ке́ф', клѝн,(18) ку̀лп, *кло́н*, клѐт, кл'у̀ч, ко̀л, ко̀н', ко̀с, ко̀ч, ко̀ш, кра̀й, кра̀л', ко̀ᵃрс(т), ку̀п, к'у̀п', кѐᵃр, ко̀ᵃр, ло̀м, ло̀с(т), лу̀к, лѝст, ма̀к, м'у̀ск', на́р, но̀ж, па́й, пѐй, пѝч, по̀й, по̀п, по̀р, по̀ᵃт', по̀ᵃрс(т), пу̀с(т),(19) пра́с, про̀ᵃт, по̀ᵃп, ра̀й, ра́к, ро́б, ро̀м, ру̀п, са̀л, сва́т, ску́т, *сло̀н*, *слу̀х*, *смо́к*, сно̀п, со̀м, со̀й, спѝрт, сто̀л, са̀ч, та̀с, ту̀в, тѝр', тру̀п, ту̀(н)ч, т'у̀л', фѝл', фѐс, ха́н, *хлѐᵃб*, хрѐᵃн, *хра̀с(т)*, хо̀ᵃрт,(20) ха̀л, *ха́рч*, ца̀р', чѐᵃй, чѐᵃм, чѝт', (21) ч'о̀л', шѐᵃл, шѐᵃп, пѝш, шо́п, штѝр', 'у̀к, 'у̀с, 'у̀ч.

И тукъ подчертанитѣ въ курсивъ сжщ. имена се срѣщатъ често пжти въ говорътъ съ двояко ударение, когато сж въ вин. форма или пъкъ членувани. Дори единъ и сжщъ човѣкъ въ единъ случай ще употрѣби едното, а въ другъ второто ударение и то пакъ когато ще трѣбва да изкаже понятието на опрѣдѣленость или не на прѣдмета, каквото напр. *скрѝ са ф храсто̀ᵃ или храстоᵃт; струшѝ са клуно̀ᵃт, дѐту беᵃше́ᵃ соᵃднал; иссѐкли са мло̀гу хра̀ст'еᵃ*, или пъкъ *хра̀стувеᵃ* и т. н.

Въ горѣизброената втора група едносрични думи ударението е спазено и въ винителната и дателната имъ форми, били тѣ членувани или не. Спазено е то надъ коренната сричка безусловно и въ всичкитѣ имъ видове умалителни и увеличителни, като *ко̀нчеᵃк, ко́нчеᵃту, ко̀нчеᵃкат, ко̀нчеᵃнцеᵃ, ко́нищеᵃ, ко̀нищеᵃту, ко̀нчеᵃтищеᵃ* и т. н., ала въ по-сложнитѣ имъ форми, които се употрѣбяватъ въ нѣкои помашки покраини (вижъ кн. 6, год III, на „Родопски напрѣдъкъ“ отъ 1905 год.), ударението се мѣсти прѣметнато въ послѣдующитѣ суфиксни срички, както що сж *кун'л'о̀чеᵃ, кун'л'о̀ᵃчеᵃнцеᵃ, кун'л'о̀ᵃчеᵃтищеᵃ, кун'л'о̀ᵃчлеᵃтищеᵃ* и т. н. Ахж-челебийскиятъ говоръ е богатъ отъ събирателни форми на сжщ. имена и почти всички съ досущъ малки изключения при извѣстни случаи иматъ събирателна форма, която често пжти замѣства и множ. число. И въ тоя си видъ тѣ запазватъ едното или другото ударения, като *со̀ᵃн'еᵃ, сан'ѐту, ко̀н'еᵃ, ко̀н'еᵃту, ко̀ш'еᵃ, ко̀м'ᵃту*,

хра̀ст'е^{а}, *хра̀ст'е^{а}ту*, но и *храст'е^{а}ту*, *ква̀с'е^{а}*, *ква̀с'е^{а}ту* но и *квас'ѐту* и т. н.

Двусричнитѣ сѫщ. имена отъ мѫж. родъ иматъ неподвижно, постоянно ударение, което тѣ никога не мѣстятъ и когато мѣнятъ своята форма по падежъ и число, членувани или не. Обаче едни отъ тѣхъ иматъ отметнато, както го именува г. Цоневъ, т. е. ударението имъ всѣкога е надъ първата или коренната сричка, а другитѣ —прѣметнато, т. е. надъ суфиксната. Азъ ще изброя тукъ само познатитѣ до сега отъ едната и другата групи, защото е невъзможно тоя пѫть да изчислявамъ всички отъ тѣхъ, що се срѣщатъ въ Ахѫ-челебийския говоръ.

1) Двусрични сѫщ. съ отметнато ударение: ба́ве^{а}ж,([22]) ба̀ве^{а}же^{а}т, ба̀ве^{а}же^{а}, ба̀ве^{а}же^{а}те^{а}; бу̀бре^{а}к, бу̀бре^{а}кат, бу̀бре^{а}ци, бу̀бре^{а}ците^{а}; бо̀бут',([23]) бо̀^{а}рбун', вѝхар, *вѐ^{а}те^{а}р*, *во̀сак*, во̀^{а}гал' (членувано въ мн. число и ваглѐте^{а}), вѐче^{а}р, во̀^{а}мбал', ([24]) *во̀^{а}так*, врѐ^{а}сак, га̀рван', го̀^{а}гар', ([25]) го̀лаб, гла̀ве^{а}ж, *го̀де^{а}ж*, глу̀хчу, гу̀бе^{а}р, ду̀шник, ду̀мник, дѝрник, дѝвник, е́ле^{а}н', же́лад', зо̀$_{а}$бник, за̀дник, ква̀сник, ко́пан, ко̀паа',([26]) ко̀пар, ка̀ме^{а}н', *крѐ^{а}мен'*, ко̀^{а}кал', ко̀кур,([27]) ко̀куш([28]) ко́раб, ко̀^{а}де^{а}л', кло̀пут',([29]) кле́пут,([30]) ло̀^{а}гун', лѐ^{а}шник, лѐпе^{а}ж, лѝнгур, ма̀мник, ми́вник, мо̀^{а}те^{а}й, ма̀е^{а}ж, мѐ^{а}се^{а}ц, мо̀мин,([31]) мо̀^{а}мар',([32]) о̀ре^{а}х, о̀де^{а}р, о̀мал, *па̀прат'*, пе́пе^{а}л, п'о̀^{а}так, по̀вит, по́^{а}тник, по̀вуй, по́е^{а}с, ра̀тай, рѝбник, ру̀кл'у, рѝтник, ро̀^{а}пе^{а}й, рѐме^{а}н', ста̀ре^{а}ц, сѝн'е^{а}к,([33]) сто̀^{а}пник, сто́^{а}ран', со̀^{а}л'мѐ^{а}н',([35]) Слѝве^{а}н, со̀^{а}рбут', ту̀рчин, то̀^{а}тне^{а}ж,([36]) то̀^{а}рте^{а}й, То́дур,*) Тѝме^{а}н, Фѝлип, шу̀пе^{а}й,([37]) шу̀п'е^{а}к, шу̀тник, чо́^{а}бур, чѝбур, чѐме^{а}р,([38]) чѝрув, що̀^{а}рбе^{а}л', щу̀ре^{а}ц и пр. Подчъртанитѣ съ курсивъ нѣколки думи се срѣщатъ понѣкога и съ прѣметнато, непостоянно ударение, когато сѫ въ множ. число и членувани, като: вѐ^{а}руве^{а}те^{а} и ве^{а}трувѐте^{а}, во̀скуве^{а}те^{а} и вускувѐте^{а} и т. н.

2) Двусрични сѫщ. мѫжки родъ съ прѣметнато, суфиксно ударение: ако̀^{а}л, ако̀^{а}ла, ако̀^{а}лат, ако̀^{а}ле^{а}, ако̀^{а}-

---

*) Двусричнитѣ сѫщ. собствени на лица сѫ повечето съ отметнато ударение: Ко́л'у, Кѝр'у, П'о́атку, Пе́тар, Дѝн'у, Дѝму, До́н'у, До́р'у, Дѝфу, Лѝчу, Ра̀д'у, Щѝну и др.

леᵃтеᵃ; барак̀,(39) бара́ка, баракат, бараци, барацитеᵃ; беᵃрач, барач,(40) булеᵃр, баеᵃч, биеᵃч, баркач, беᵃрбер, баршлеᵃн, вратар', вардач, вудач, гладник, газник, но и гоᵃзник, гажеᵃл,(41) гужен', давач, диреᵃч, деᵃрач, дарак, дарвар', дабак, дул'неᵃк, д'ушекъ, еᵃлек, жеᵃнкар', жувак, зеᵃбек, забун', запкоᵃн,(43) играч, имот, кривак, кравар', килер, киреч, кувач, карпач, катран', кафтан', кулан, к'ут'ук,(44) карач, леᵃхен', леᵃеᵃч, лишеᵃн, маеᵃч, мисир', мумар',(45) михтар', нужеᵃр', нажеᵃк,(46) патоᵃр,(47) пеᵃтел, пипер', памук, рудан', ракав, реᵃзач, реᵃзнич, ругач, руеᵃк, самур, сул'ник, свинар', сахан', салеп, сливар', суват', сирак, сеᵃеᵃч, старгач, талаш, турбар', тиквар', т'ут'ун', увен, увес, увчеᵃр', урач, хлеᵃбар', хлеᵃпач,(48) халат', хумот', хамбар', фил'жеᵃн, фаркач, шеᵃстак, шупар', шеᵃмар', шеᵃпшеᵃк,(49) шеᵃпшеᵃл(50) и др.

И двѣтѣ групи двусрични сжщ. запазватъ ударението си надъ сжщата сричка и когато отъ тѣхъ се образуватъ формитѣ на събирателни, умалителни и увеличителни, като: камеᵃн'еᵃ, камеᵃн'еᵃтеᵃ, камеᵃнчеᵃк, камеᵃнищеᵃ, камеᵃнтеᵃтищеᵃ; мумареᵃ, мумарчеᵃк, мумарчеᵃнцеᵃ, мумарищеᵃ. мумареᵃтищеᵃ и т. н.

Въ трисричнитѣ и многосрични сжщ. отъ мжжки родъ ударението е твърдѣ неопрѣдѣлено-разносрично, т. е. на едни то е надъ първата сричка, на други —надъ втората, на трети—надъ третата и въобще съ стремежъ на прѣметане, което въ едни думи върви послѣдвано, а въ други при разнитѣ имъ форми прави скокове наведнъжъ прѣзъ една и повече срички. Додѣто едни думи запазватъ ударението си надъ коренната сричка при разнитѣ производни форми, свойствени на Ахж-челебийския говоръ, други обратно, прѣметатъ го надъ суфикснитѣ. Примѣри: кон', кунар', кунарник, кунарница, но кончᵃтищеᵃ; воᵃгал', вагляр', вагларник-ца, вагларничеᵃр'; деᵃл, деᵃлник, деᵃл'ничеᵃр', деᵃл'ничеᵃрница; гувеᵃдар', гувеᵃдарник ца, гувеᵃдарничищеᵃ; кореᵃн', кореᵃн'чеᵃк. кореᵃнковеᵃ, кореᵃнтеᵃт'уга; пилеᵃшник,(51) деᵃтеᵃшник, котеᵃшник, учител, капал'ник, султил'ник, кузарник, краварник, млеᵃкарник, теᵃрзиеᵃ, сулинажиеᵃ, теᵃл'чеᵃрник, купо-

пал'ник,(52) калажйеª, бакаржйеª, губеªдàрник, прусеª-нйк, ахламáрник,(53) воªсникàр', варбалòк,(54) храсталòк, бурикàк, стивастàрник(55) и др т.

Въ двусричнитѣ сжщ. мжжки родъ, съставени отъ едносриченъ коренъ и прѣставка, ударението всѣкога пада надъ прѣдставката имъ, т. е. надъ първата сричка (отметнато ударение). Сжщото правило запазватъ и всички почти трисрични и многосрични сжщ. съ прѣдставки, освѣнъ съ нѣкои малки изключения .Извреждамъ тукъ всички такива прѣдложни думи, посочени въ програмата на г. Цонева, и още нѣкои употрѣбителни въ Ахж-челебийския говоръ:

вòªзбуг, вòªздух, вòªзвуй, дòбив, дóдеªр, зàвърз, зàдник, зàдух, зàгар', зàплеªс, зáлак, зáлис, зàлит, зàлуг, зàпис, зáпур, зàник,(56) зàшив. зàкис, зàструг, зàпив, йзбур, йзвур, йзвуд, йзвад, йзвив, йзвлак, йспус,(57) йзруд, йзник,(58) йзмеªт йспит, нáвик, нàлуг, нàеªм, нàкан, нàкит, нàлеªт, нàпиз, нàрач, нàсип, нèвеªн', нéман', нàшив, нàхлуп, нàказ, òбир, òблак, òбраз, òбрач, òбрук, òбфат, òблик, òбхуд òглав, òткуп, òтпур, òтук, òпит, òглеªд, òбкуп, òтвур, óбсеªк, òтсеªв, òткус, óдбив,(59) òмраз, òмап,(60) òдкуп, 'òшур, òмив, òмал, óкруп,(61) пòвуй, пòвит, пóдбив, пòглеªд, пòдкуп, пòдмул(62) (а), пóдпис, пòпреªг, пòсип, пòказ, пòклун, пóкрив. пòлуг, пòмеªн, пóмеªт(63), пòтик, пòтук, пòтун, пòтуп, пòчеªк, пóгреªб, пòªздеªр', пòвлак, пòдбеªл, пòдкан, пòплак, прèªслуп, прèªсул, прйлив, прèªсак(64) прéªцеªд, прèªшив, прéªлеªз, прèªхлуп, пòдник,(65) прйпеªв, прòгун, прóлук(66) (а), прйлуг, прйнус, прйлеªп, прйплуд, прйсад', прйсмеªх, прйпеªн, прйхуд, прòкуп, прòлив, прòцеªп, прéªдеªл, прèªкур, прèªнус (67) прèªхуд, прòвал, прéªпис. прйпис, рàсад', рàсул, раскрач, рàспус, рàсхуд, рàспит, рáзбуй, рàзмир, рàсказ, ỳдар, ýгар, ỳврат, ỳеªм, ỳсук, ỳстреªл, ỳхап, ỳлуг, ýруки и т. др.

Многосрични: бèздеªлник-ца-ци, бèзвеªрник. бèздумник, бèзсрамник, воªзврат'ник, вòªзбеªрник, вòªзгазник, вóªспреªтник, вòªзлавник, дòбеªрник, дòдеªрвик, дòбеªрник, зáпреªтник, зàушник, зàлужник, зàхлупак, зàдирник, зáмеªрник, нáмеªтник, нàшивник, нàрачник,

нȁрамник, нȁреᵃзник, нȁглавник, нȁсусник,(⁶) нȁдглавник, ȍмайник, ȍглавник, пȍдпурка, пȍдникум,(⁶⁹) пȍреᵃзник, пȅᵃвратник. прȉрамник, пȍдрамник, рȁздумник, прéᵃкрива, пȍреᵃзика,(⁷⁰) рȁзмеᵃтник, рáз'еᵃмник, рȁзварник, прȍварник, ȕгарникца, ȕреᵃдник, прȅᵃкрива, пȍсеᵃдница(⁷¹) и др. п. Всички тоя видъ прѣдложни сжщ. запазватъ неподвижно ударениото си и при промѣна на своята форма по падежъ, родъ, число, членувани или не. Примѣри: нȅвеᵃнеᵃ, нéвеᵃн'у, нȅвеᵃнеᵃт, нȅвеᵃнеᵃтеᵃ; бéздумник, бéздумница, бȅздумника-у-чеᵃ, бȅздумникат, бȅздумницитеᵃ и т. н.

Много малко сж думитѣ съ прѣдставка, които отстжпятъ отъ това правило и прѣметатъ ударениото си надъ коренътъ, а нѣкои и надъ суфиксътъ, вмѣсто надъ прѣдставката. Повечето отъ тѣхъ сж нови за Ахжчелебийския говоръ, внесени подъ влиянието на книжовния езикъ въ послѣдно врѣме, каквото що сж думитѣ: закȍн, нарóд, нарȍдству или нарȍдску, пурȍй, прурȍк, расхȍд, *пукрȍв*, сабрȁниеᵃ, разлȍм, *сугáрник*,(⁷²) *нагудȁч* но и нȁгудник. *угреᵃбȁлу*, но и óгребник, *пувивȁлу*, *пувивȁч*, *надприпȕсканица*, разглеᵃдȁч, *присой*, *присóйка*, *усȍй*, *усȍйка*, *усȍйница*, разгрȍм, развȍд, разлúв, пудпрáвка и още тѣмъ подобни

Курсивътъ сж мѣстни думи. (слѣдва).

Грузинския мънастирь въ Византия
Исторически етюдъ

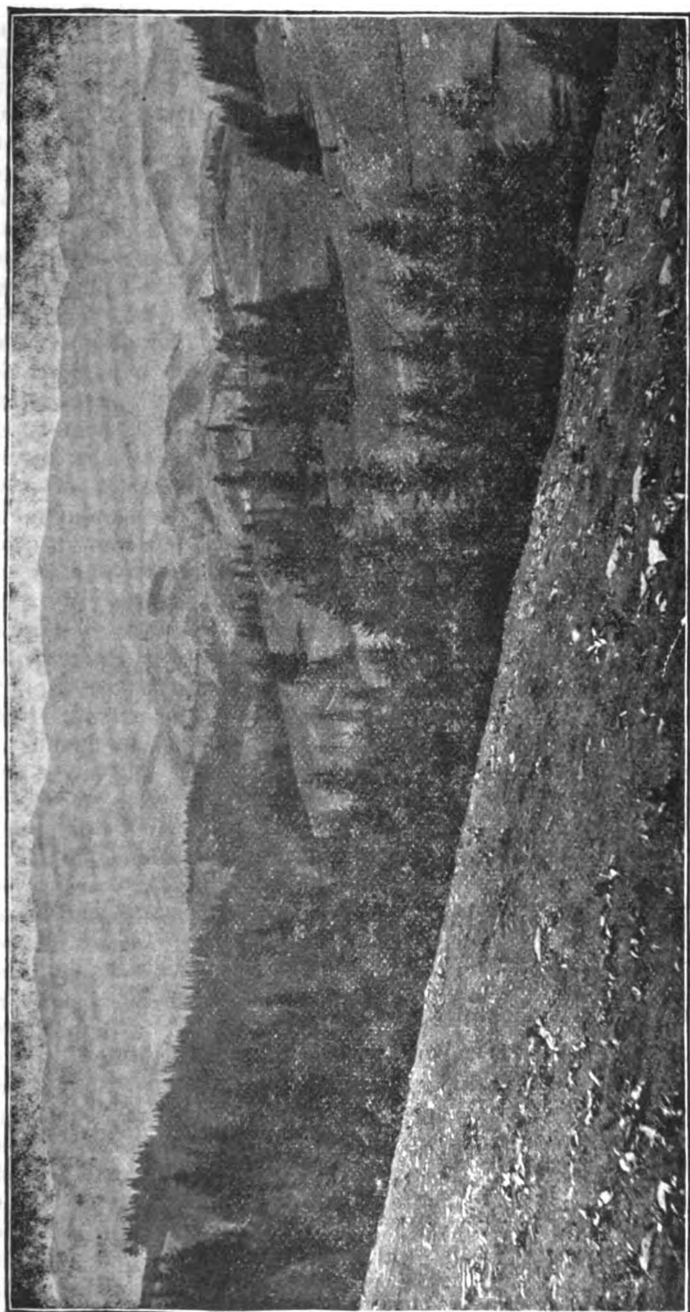
отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

(Продължение отъ II кн.).

Въ мънастиря е билъ въведенъ общежителенъ уставъ, съ задлъжение игуменътъ и монаситѣ да уреждатъ вжтрѣшнитѣ мънастирски работи по взаимно съгласие; да дѣйствуватъ съвмѣстно и еднодушно въ всичкитѣ случаи отъ мънастирската практика, когато се относя до интереситѣ на братството и цѣлия мънастырь, и да живѣятъ въ миръ и единомислие. Уставътъ е прѣдписалъ, щото мънастирската трапеза да бжде обща за всичкитѣ. По никой начинъ не бивало да се до-

пуща да се приготвя два вида хлѣдъ и ядене и да се подава вино за пиене отъ разни качества. На живущитѣ въ мънастиря не се допущало да ядатъ или пиятъ отдѣлно единъ отъ другъ, дори и на самия игуменъ, комуто, напротивъ, се вмѣнява прѣимуществено длъжностьта да бжде особено смиренъ и да пази благоприличие, та по такъвъ начинъ да надминава всичкитѣ съ своята точность въ изпълнение на устава. Поради това никому отъ братията не е било позволено по свое собствено желание и рѣшение и за свое занятие да има какви и да било животни и тайно да държи въ келията си съѣстни припаси, за да яде и пие тайно отъ другитѣ и по тоя начинъ безерамно да нарушава своитѣ обѣщания, като забравя, че ний всичко вършимъ прѣдъ Божието лице и ангелитѣ и сме длъжни да даваме отчетъ за всичко. Никой тоже не е можелъ да има и отдѣленъ сждъ за топлене вода и приготвяне варена храна по частенъ начинъ, за да яде отдѣлно или прѣдлага другиму и съ това да извиква съблазънь помежду братството, та вмѣсто свещенъ животъ и апостолска трапеза, да устроява нѣкакво си запрѣтено веселие. Ако ли нѣкой поради поболѣване или дълбока старость дѣйствително се нуждае отъ особено приготвена храна, то въ такъвъ случай, слѣдъ като се обсжди, може да се направи съотвѣтното разпореждане. Това можело да се допустне особено тогава, когато нуждаещиятъ се братъ е принадлежалъ нѣкога къмъ висшия класъ на обществото и е прѣкарвалъ пъленъ съ удобства животъ. На такивато, а заедно съ тѣхъ и на тия, които сж изпълнявали едни или други длъжности, необходимо е да имъ се направи нѣкое снисхождение и имъ се даде съотвѣтна помощь за изцѣлението имъ. Отъ това неможе да се появи какъвъ и да е сжщественъ безпорядъкъ или да се замѣни господствующия общежителенъ уставъ съ другъ, врѣмененъ, нито пъкъ може да бжде голѣма врѣда и нововѣдение въ духовнитѣ дѣла, или нарушение външно на дисциплината. Ако нѣкой поради лѣность и безгрижность почне да се стреми къмъ нарушението на споменатитѣ прѣдписания, то такъвъ, не ще и дума, не може да потърси въ устава оправдание за себе си, макаръ и да би принадлежалъ той въ числото на мънастирскитѣ длъжностни лица, така щото, вмѣсто полза и помощь, да не би да произлѣзе отъ това твърдѣ голѣма врѣда и на пакостнитѣ къмъ безпорядъкъ да не би да се възползуватъ отъ това и имъ послужи за прѣдлогъ на непокорство. Напротивъ, всѣко длъжностно лице въ мънастиря е длъжно разумно и благочестиво да ржководи останалитѣ и съ своя собственъ примѣръ да ги подбужда къмъ прѣдпазливость. Тѣмъ се запрѣщава да държатъ въ келиитѣ си съѣстни продукти и пития и се ползуватъ отъ тѣхъ тайно. Въобще ни единъ братъ не бива тайно да стопанй каква и да е вѣщь, голѣма или малка, никой не е длъженъ и нищо тайно да получава, нито пъкъ другиму да дава, макаръ той и бѣденъ да бжде, но всѣки е длъженъ да знае, че такива

Изгледъ на Широколжшкия Карлъкъ, вжзелътъ на Родопскитѣ вододѣлни билà. Пейсажъ.

дѣла нѣма да му бѫдатъ въ похвала, тъй като такова нѣщо е дяволско, вънъ отъ закона и нарушаване послушностьта и канона. Щомъ нѣкой не е въ състояние да бѫде господарь надъ себе си, то такъвъ какъ може да се грижи за дѣлата на другитѣ, като за свои собствени? Отъ друга страна такъвъ, като се подчинява на своитѣ лични прищевки, може ли да се грижи за това, що не е негово собствено? Който веднъжъ се е отрекълъ отъ себе си и своята воля и попадналъ въ робството на справедливостьта, а слѣдъ това върши какво и да е по собствено желание, то такъвъ не прави друго, освѣнъ че се освобождава отъ правдата и става робъ на грѣха. И каква полза може да бѫде за дѣлото Христово отъ такъвъ инокъ, който на първо мѣсто поставя своята правда, а не се подчинява на правдата Божия? Какво оправдание на милостиня и страннолюбие ще бѫде за тогова, който не може да понесе и най-малкото лишение и вмѣсто вѣщитѣ, които е далъ на бѣднитѣ, търси отъ настоятеля други, вмѣсто старъ прѣдметъ, който е далъ на нищия, иска новъ съ намѣрение да замѣни негодното съ по-нуждното, съ по-бодрото? Това ще каже, че той не е направилъ доброто дѣло вслѣдствие на своето страннолюбие и милость къмъ бѣднитѣ, освѣнъ отъ подбуда на собствена полза и користь. Изобщо всичкитѣ иноци на обительта Петрицонитиса сѫ длъжни да слѣдватъ съвѣтитѣ на игумена, да изпълняватъ закона, заповѣдитѣ и Божественото повеление, да не се стремятъ къмъ недостойни похвали, като сѫ длъжни да знаятъ, че гостоприемството е дѣло общо и че то става задружно и за всички. Всѣки инокъ, който не се подчинява на всичко това, а почне да върши работи противни на устава и да заповѣда надъ въдвореното въ обительта небесно послушание, то такъвъ инокъ да се има като чуждъ отъ братството и, ако той се не поправи, трѣбва да бѫде изгоненъ отъ Божественото убѣжище.(28)

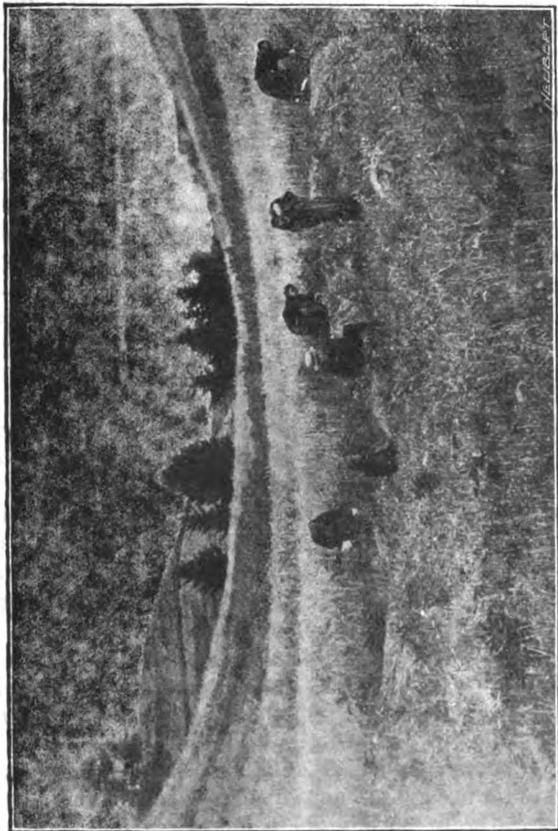
Относно игуменството на мънастиря уставътъ съдържа слѣднитѣ прѣдписания. Григорий Пакуриянъ е запазилъ за себе си пожизненото право да назначава игумена по своето лично желание, т. е. когото той, додѣто е живъ, постави за глава на мънастиря, такъвъ и ще изпълнява игуменската длъжность до края на своя животъ, ако той, разбира се, остане вѣренъ на мънастирския уставъ. За по-сѐтнитѣ врѣмена Пакуриянъ е прѣдписалъ слѣдното: когато игуменътъ почувствува наближаването на смъртьта си, длъженъ е да се погрижи самъ за запазване своя прѣемникъ, за да може съ врѣме да привикне къмъ управлението на братството. Но игуменътъ въ такъвъ случай е длъженъ да посочи своя прѣемникъ не отъ подбуждения роднински или по своето лично разположение, а по изборъ и желанието на цѣлото братство. И едната и другитѣ страни въ тоя случай трѣбва да бѫдатъ на висотата на своето призвание, а

38) Τυπικόν, 15 -17.

именно, че игуменътъ, като мисли за смъртния си часъ, дълженъ е да има пълно безпристрастие и съвършена разсѫдителность въ избирането на новия рѫководитель на мънастирския животъ, а въ сѫщо врѣме и монаситѣ трѣбва да произведатъ избора въ съгласие съ мнѣнието и доброто настроение на отходещия отъ тоя животъ свой рѫководитель. Разбира се, че опрѣдѣлениятъ за игуменството кандидатъ ще встѫпи въ своята длъжность само тогава, когато неговиятъ прѣдшественикъ почине, па и тогава втсѫпването трѣбва да стане съ рѣшението и съвмѣстното обсѫждане на цѣлото братство. Ако ли пъкъ игуменътъ почине внезапно, безъ да е успѣлъ да направи нужднитѣ разпореждания относно своя прѣемникъ на обительта, тогава новиятъ кандидатъ се прѣпорѫчва отъ най добритѣ, добродѣтелнитѣ и най-виднитѣ членове на мънастирското братство и съ тѣхното общо обмисляне и рѣшение. При нормалния обаче начинъ на назначаване, т. е. когато то е станало по волята на новия прѣдшественикъ и по желанието на цѣлото братство, новиятъ игуменъ заедно съ новитѣ иноци е длъженъ да застане прѣдъ лицето на умиращия и да изслуша неговата прѣдсмъртна воля: че ще живѣе съгласно съ мънастирския уставъ и че нѣма да допуща никакъвъ личенъ произволъ въ управлението на мънастиря и въ завеждането на общитѣ работи. Когато стариятъ игуменъ почине и биде погребенъ, трѣбва, споредъ прѣдписанието на устава, да се извърши и слѣдното: новиятъ игуменъ е длъженъ да отслужи панахида за своя прѣдшественикъ, а на другия день — и божествена литургия, слѣдъ свършека на която игуменътъ се спира прѣдъ светия олтаръ, а цѣлото братство, като се покланя прѣдъ него по реда на старшинството, поздравлява го, а слѣдъ това съ духовна радость и съ чувство на прѣданость къмъ Господа излизатъ изъ храма. Въ тоя день на всички се дава по-добра трапеза Слѣдъ тоя обрядъ на стѫпване въ длъжность, игуменътъ се поставя вече за глава на братията и е длъженъ да пасе повѣреното му паство, като се обнося съ братството съ съвършена правда въ Христа Иисуса, Господа нашего, *испытующемъ сердца и утробы и въздающемъ каждому по дѣламъ его* (Апок. II, 23). Игуменътъ е длъженъ да не прави нищо недостойно и лошо по отношение повѣреното му братство, тъй като самъ Господъ вижда всичкитѣ му дѣла. Колкото по-разумно той изпълнява всичко относно управлението, толкова по-добрѣ и всичкитѣ иноци ще се въздържатъ и страведливо постигватъ съотвѣтственитѣ блага. Всичкото братство трѣбва да помни, че то наслѣдва това, което е създадено съ трудътъ и усилията на други, които за всички сѫ се грижили съ величайши старания. Поради това всички сѫ длъжни достойно да благодарятъ Богу и постоянно да си спомнятъ за ктитора, като най-близъкъ виновникъ на наслѣденитѣ блага, съ една дума всички трѣбва да прославятъ Бога, тъй като тѣмъ не се е удало сами да постигнатъ това благополучие, ка-

то се скитатъ отъ мѣсто на мѣсто да търсятъ удобно за иночеството убѣжище, защото такъвъ *исихастирий* (К. прѣв.) е устроенъ отъ ктитора съ всичкитѣ удобства и на сгодно мѣсто.

Мънастирьтъ, пише Пакуриянъ, е прѣкрасенъ по своя външенъ видъ, богатъ е съ всичкитѣ за живота потрѣбности, а неговиятъ храмъ прѣдставя удивително зрѣлище по вжтрѣшното си устройство и украса и доставя една истинска наслада на участвуващитѣ въ величественитѣ у него псалмопѣния и ду-

Родопски жжтварки на нива.

шеполезни четения, които водятъ людетѣ къмъ вѣченъ животъ. Мънастирьтъ дава едно истинско успокояване на измжченитѣ физически и морално и по тоя начинъ се явява приличенъ на рая, въ който Адамъ е прѣкаралъ пъленъ съ духовна радость животъ, свободенъ отъ всѣкакви грижи. И колкото повече иноцитѣ на мънастиря Петрицонитисса се ползуватъ съ всички блага безъ всѣкакви лични усилия отъ тѣхъ, толкова повече сж и длъжни да нареждатъ своя животъ въ пълно подчиня-

ване на устава и въ благоприятни настроения за истинскитѣ задачи и направления на иночеството. Най-важното желание на ктитора състои въ това, щото настоятельтъ или мънастирскиятъ игуменъ да бжде истински примѣръ за братията съ единъ прѣкрасенъ и добродѣтеленъ животъ и да не се ползува нито съ една мънастирска вѣщь отдѣлно отъ другитѣ, защото всичко въ мънастиря е обща за всичкото братство собственость. Той е дльженъ да присжтствува всѣкога на богуслужението и, когато поучава братията, да се грижи за всички, и малки и голѣми, съ еднакво къмъ всички внимание и търпѣние, като единъ пъленъ съ любовь баща; да наставлява малодушнитѣ въ Христовата любовь, както и безгрижнитѣ и недоволнитѣ, за да могатъ тѣ да бждатъ по-устойчиви въ морално отношение и да станатъ подражатели на Христа. Пакуриянъ тоже е прѣдписалъ, щото игуменътъ на мънастиря да не прибира въ него своитѣ родственици и въ числото на мънастирскитѣ и на метоситѣ му длъжностни лица съвсѣмъ не бива да бждатъ негови роднини.(39) Игуменътъ е строго длъженъ да изпълнява постановленията на устава и относно неприкосновеностьта на мънастирскитѣ имоти. На никого отъ иноцитѣ мънастирски и тия на метоситѣ на истокъ и западъ не е длъженъ да дава ни земя за заселване на работници (παροικοτόπιον), ни градина, ни лозя, ни какво и да е друго владѣние, което принася полза на мънастиря, за да не се наруши съ това прѣкрасното единомислие и съгласие на братството. Още повече игуменътъ не е длъженъ да продава мънастирскитѣ владѣния на посторонни лица или изобщо да допуща какво и да е отчуждаване на тѣхъ; за такова дори и дума не трѣбва да има..... Само на мънастирскитѣ работници, които служатъ на мънастиря, може да се дава свобода.(40)

За прьвъ игуменъ на мънастиря е билъ назначенъ Григорий Ваниносъ, вѣрниятъ слуга на Пакурияна, богомолецъ и сътрудникъ по устройството на мънастиря и който се е ползувалъ съ голѣма любовь и разположението на ктитора. Въ устава се прѣдписва да се извършва поменъ слѣдъ смъртьта му въ деньтъ на Григорий Богослова и то ако този игуменъ въ точность е изпълнявалъ типика и запазилъ мънастиря отъ всѣкаква малка или голѣма повреда. Въ противенъ случай, пише Пакуриянъ, и него ще постигне Божието наказание и ще бжде чуждъ за мънастиря и братството.(41)

За монаситѣ въ обительта Петрицонитисса въ устава се съдържатъ такива прѣдписания: общото имъ число трѣбва да бжде 50, ни по-вече, ни по малко, а съ игуменътъ братството трѣбва да бжде 51 човѣка. „Азъ не желая, пише Пакуриянъ, щото монаситѣ да бждатъ по-малко отъ показаното число, нито

39) Τυπικόν, 17 - 20.
40) Τυπικόν, κ. λιϐ, σ. 51.
41) Τυπικόν, κ. λ 49—50.

пъкъ повече, освѣнъ само съ единия игуменъ. Заклевамъ всички игумени, щото тѣ да не отстжпятъ отъ опрѣдѣленото число, обаче ако поради смърть или по каква и да е друга уважителна причина стане намаление, то веднага трѣбва да се допълни установеното число, за да не осеждѣва славословието на Бога, и молитвата къмъ Него всѣкога да бжде усърдна“. Монаситѣ сж длъжни да иматъ украсата на всичкитѣ добродѣтели, да носятъ въ себе си признаци отъ Божията благодать, да извършватъ съ всичка грижливость и внимание богуслужението, строго да слѣдватъ черковния уставъ и да бждатъ проникнати отъ страхъ Божи.(42)

По народность иноцитѣ въ мънастиря Петрицонитисса трѣбва да бждатъ *изключително грузини* (К. авт.) (43) Частно пъкъ за своитѣ родственици, които желаятъ да встжпятъ въ мънастирското братство, Пакуриянъ особено говори, че ако тѣ вече сж въ иноческо звание и се отличаватъ съ опитность въ монашеския животъ и сжразумни, па и като влиятелни лица могатъ да бждатъ полезни за мънастиря, то, споредъ прѣдписанието на Пакурияна, слѣдва да се прѣдпочитатъ отъ другитѣ кандидати, дори и при заемване на мънастирскитѣ длъжности. Ако ли тѣ нѣматъ лични достойнства и не носятъ свещенъ санъ, малко сж дѣятелни и не могатъ да принасятъ сжществена полза на обительта, тогава не трѣбва да имъ се доставятъ никакви длъжностни пълномощия, за да може мънастирьтъ да се избави отъ всѣкакви властолюбиви претенции. Обикновенитѣ пъкъ иноци отъ родственицитѣ и слугитѣ ктиторови, а заедно съ тѣхъ и всички по народность грузини трѣбва да се приематъ въ мънастиря прѣдпочтително отъ другитѣ претенденти, щомъ въ братството има свободни ваканции, обаче и тѣ сж длъжни да се подчиняватъ на свички прѣдписания въ устава и волята на игумена.(44) По нататъкъ уставътъ съдържа такива характерни указания относно византийцитѣ (гърцитѣ, Б. прѣв.): „Съвѣтвамъ всички, които живѣятъ въ мънастиря, пише Пакуриянъ, и настояванъ по единъ най-рѣшителенъ начинъ, щото въ свѣтия мой мънастиръ никога да не се приема ни единъ пресвитеръ или монахъ отъ ромеитѣ (гърцитѣ. Б. авт.), освѣнъ единия нотарий (писецъ), който знае пишене, за да може чрѣзъ него да се съобщаватъ на мѣстнитѣ архоити (свѣтскитѣ чиновници) рѣшенията на игумена и за да може и самъ да отива при тѣхъ по поржка и изпълнение на всичко, необходимо за мънастиря“. По тоя начинъ въ Пакурияновия мънастирь само писарьтъ е билъ гръкъ и то съ задължение да служи за посрѣдникъ между мънастиря и свѣтската власть

42) Jbid., κ. ς. σ. 21.

43) Πάντων τῶν μονασόντον τήν ι’βυρικήν ἐπισταμένων γραφήν καί διάλεκτον, συναθροχθέντων καί διάλεκτον, συναθροισθέν των καί δυνταχθέτων εἰς τῆν μονήν.... — Τυπικόν 1, 15—17. Ср. 2, 27, 3. 18, 7—17.

44) Τυπικόν, κ. κέ, σ. 45.

и съ пълномощие отъ игумена да ходатайствува за защитата на мънастирскитѣ интереси, тъй като помежду грузинитѣ-монаси мнозина не сж знаели гръцкия езикъ([45]) и не сж можели съ успѣхъ да изпълняватъ длъжностьта на мънастирски дѣлопроизводитель. Пакуриянъ посочва и причинитѣ на това негово разпореждане, които сж, че нему се е случвало много пжти да наблюдава, какъ хитритѣ и наклонни къмъ насилие и любостежание гърци, като се възползували отъ простотата и снисходителностьта на иноцитѣ отъ другитѣ народности, а особено отъ грузинскитѣ, гледали сж да зематъ властьта надъ чуждитѣ мънастири, присвоявали игуменството и въобще подъ какви и да било други благовидни прѣдлози обявявали сж мънастиря за своя собственость. „При все това, говори Пакуриянъ, ние ги слѣдваме въ вѣрата, като наши учители, и се покоряваме на догматитѣ".([46])

Братството въ грузинската обитель, състоеще се отъ 50 човѣка, управлява игуменътъ, изпълненъ съ всѣко знание, страхъ Божи и любовь.([47]) Той има и помощници, съ които си дѣли труда по управлението. Прѣди всичко въ показаното число отъ 50 човѣка има два епитропа, единиятъ отъ които е длъженъ да бжде въ прѣдѣлитѣ на Пловдивъ, а другиятъ въ прѣдѣлитѣ на Мосинополъ (сегашниятъ г. Гюмюрджине. Б. прѣв.) и околноститѣ му. На епитропитѣ било възложено да наблюдаватъ за недвижимитѣ мънастирски имоти, които се намиратъ въ споменатитѣ градове.([48]) Пакуриянъ е придумвалъ братството на обительта, щото то никога да не оставя мънастиря безъ епитропи прѣдъ видъ на твърдѣ важното имъ значение. Въ случай на смърть на нѣкого отъ тѣхъ, игуменътъ и монаситѣ сж длъжни незабавно да назначатъ другъ на мѣстото му, като изберать за тая длъжность лица по-почтени и които иматъ страхъ Божи, безъ да се гледа прости иноци ли сж тѣ, илъ изъ тия отъ монаситѣ, що носятъ свещенъ санъ. Епитропитѣ, като приемали на себе си длъжностьта да завеждатъ мънастирскитѣ имо-

---

(45) Jbid, 56. 20—31.

46) Τούτον ἕνεκεν τὴν τοιαύ, τὴν παραλγελίαν ποιοῦμαι ἐξασφαλιςόμενος, ἵνα μήπωςβίαιοι όντες (ρωμαῖοι) καί περίλογοι καί πλεονέκτα?, ὑστέρημά τε καί βλάβην τῇ μονῇ προξενοῦσιν, ῇ ἀντιτασσόμενόν τινα τῳ τόπῳ καθιστῶσι, σπεύδοντα τοῦ τέ τινος κατακυριεύειν ῇ τὴν ἡγουμενείαν πρός ἐπισπάσασθαι ῇ άλλην τινα κατὰ ἀπευκταῖαν πρόφασιν ἰδιοποιησασθαι τὴν μονήν οἷαπερ πολλάκις συμβεκηκότά εἴδομεν 'εν τῇ ἡμετέρα φυλῇ 'εξ απλότητος καί γνωμης 'επιεικοῦς εἰ δέμ ἡ τοῦτο ῇν, ἡμεῖς τούτοις τῇ πιστει ῶς διδασκάλοις επόμεθα καί τοῖς ἐκείνων πειθόμεθα δόγμασιν (Τυπικόν, 44 27—32, 45, 1—3). Като нѣмаме основание да отречемъ подлинностьта на това характерно мѣсто въ устава на Пакурияна, което безъ всѣкакви уговорки признава и неговиятъ издатель (Jntroduction, p. IV), ний не можемъ при все това да не посочимъ на скрития въ тия редове филетизъ, издигнатъ въ историческото поле на православния изтокъ и то само отъ новятѣ националистични условия на мѣстнитѣ плѣмена и народи.

Б. авт.

47) Τυπικόν, 21. 23—25.

48) Jbid., 21. 25—27.

ти. длъжни сѫ да я изпълнятъ съ любовь къмъ Бога, като мислятъ за спасението си и онова за братството. Както безъ игуменъ, тъй и безъ епитропи небива да се оставя мънастиря и затова, защото освѣнъ духовнитѣ потрѣбности трѣбва да се грижатъ и за отстраняване материялнитѣ нужди, които прѣпятствуватъ на духовното съвършенство.(49)

Економичесситѣ дѣла на мънастиря завѣдва главниятъ економъ (ὁ μέγας οἰκονόμος), който тоже има помощници (οἱ παροικονόμοι).(50) По-нататъкъ въ мънастиря трѣбва да има единъ еклисиархъ, който да бѫде изпълненъ съ знания, да бѫде съвършено опитенъ въ черковнитѣ и божествени служби и ни най-малко да не отстѫпя отъ устава, установенъ отъ старо врѣме. За извършване на богуслуженнето се назначаватъ шесть свещеника, два дияконa обикновено за съслужащи, два иподиякона, които да изпълняватъ длъжностьта на четци при богуслужението, и канонарси.(51) Относно избирането на свещенослужителитѣ въ устава има особени прѣдписания. Настоятельтъ на мънастиря и братството сѫ длъжни съ голѣма грижливость и твърдѣ внимателно да произведатъ избора на кандидвти за свещеници, като гледатъ за тая служба на тия иноци, които иматъ свѣтъ и добродѣтеленъ животъ, всецѣло да сѫ проникнати отъ чувства на Божи страхъ, за да може посрѣдствомъ тия строители на тайнитѣ Божии Спасительтъ нашъ Иисусъ Христосъ да дарява на всички спасение. Ако ли нѣкой, който и да билъ, отъ свещенослужителитѣ, се покаже грубъ и почне безсрамно да нарушава възложения на него дългъ, то такъвто трѣбва да отстранятъ отъ свещеничеството и на мѣстото му да изберат̕ъ другъ по достоенъ, а виновния слѣдъ това и съвсѣмъ да отдалечатъ отъ мънастиря. Ако ли той се разкае, то отъ състрадание и милость може наново да бѫде приетъ въ мънастиря, но да не се допуща да участвува въ свещенослужението, а само да бѫде въ братството. Пакуриянъ съ името Божие заклева иноцитѣ въ своя мънастирь, щото въ числото на неговитѣ свещенослужители никога да не се указва недостоенъ човѣкъ, за което всички прѣимуществено сѫ длъжни да се грижатъ. Поради това всичкитѣ отци и братия сѫ длъжни щателно да наблюдаватъ, щото да не би нѣкой отъ свещенослужителитѣ да бѫде наклеветенъ отъ завистъ, ненавистъ или отъ други подобни чувства и съ това да бѫде подложенъ на несправедливо подозрѣние и безчестие. Когато се появи обвинение противъ нѣкого отъ свещеницитѣ и дияконитѣ, то трѣбва да се направи най-внимателно разслѣдване на жалбата му, и тоя, който бѫде обвиненъ въ доказано прѣстѫпление, трѣбва да се отдалечи отъ свещенството и отъ мънастиря. Изобщо напълно е спра-

49) Τυπικόν, κ. ις, σ. 35.
50) Jbid., 45 32—34.
51) Τυπικόν, 21 30—32.

ведливо, щото свещеникътъ, който получава отъ черквата всичко необходимо за своя животъ и се храни отъ нея, трѣбва добросъвѣстно да изпълнява своитѣ обязаности и възнася молитви за ктитора и неговитѣ родственици. Послѣдното се вмѣнява въ особена обязаность на цѣлото мънастирско духовенство, и Пакуриянъ въ своя уставъ е далъ точни указания за врѣмето, когато трѣбва да се извършватъ заупокойнитѣ богуслужения.(52)

Слѣдъ това единъ отъ братството на обительта се назначава за скевофилаксъ вмѣсто дохиарьтъ, чиято длъжность е да се грижи и пази всичкитѣ свещени драгоцѣнности на мънастирския храмъ, като приема въ общата каса приходитѣ, които отвсѣкждѣ постжпватъ, като произвожда и всичкитѣ разходи за нуждитѣ на мънастиря. Възложената му работа дохиарътъ — скевофилаксъ е длъженъ да изпълнява напълно добросъвѣстно и съ токова съзнание, че ще дава за всичко отчетъ не само на игумена на мънастиря, но и на Господа нашего Иисуса Христа.

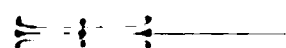
Въ мънастиря трѣбва да има и палитель на свѣтилницитѣ (λυχνάπτης), който е подчиненъ на еклисиарха, въ чиято обязаность лежи да пази тимиянътъ, маслото, свѣщитѣ, виното и брашното, отъ което се приготвятъ просфоритѣ, и съ страхъ Божи и своеврѣменно всичко това да разходва. Въ голѣмитѣ и тържествени господски праздници, когато въ свѣтитѣ черкви службата се умножава, и обязаноститѣ на лихнапта се увеличаватъ, тогава игуменътъ трѣбва да му назначи и помощникъ изпомежду братията, за да му се раздѣля трудътъ. На едного отъ иноцитѣ се възлага длъжностьта келарь, който у грузинитѣ се казва *танутеръ* (Б. авт.) ([52]а). Той е длъженъ съгласно мънастирския уставъ безъ всѣкаква хитрость и съблазънь да държи у себе си хлѣбътъ и всичкитѣ съестни храни а тъй сжщо и виното, медътъ и др. п. и всичко това той трѣбва да разходва грижливо, своеврѣменно и съ Божи страхъ. Слѣдъ това въ мънастиря трѣбва да има виночерпецъ, който е длъженъ тоже благоразумно и съ Божи страхъ да изпълнява своята служба; трѣбва да има трапезарь, който по обичая да изпълнява своето назначение, и гостинчарь (ξενοδόχος), който завежда домътъ за сиромаситѣ и старитѣ (богодѣлня Б. прѣв.) — (μηροτρόφος) и болницата (νοσοκόμος). Всички тия хубаво и разумно трѣбва да се грижатъ за своитѣ работи. Понататъкъ трѣбва да има епитиритъ, който е избранъ съ добродѣтель и Божи страхъ и е длъженъ да обикаля келиитѣ на братията, които сж се отклонили отъ богуслужението и не сж се явили въ началото на

52) Jbid., κ. ρ. σ. 23—24.

52а) Κελλαρίτης.... παρα τοῖς Ἴβηρσι τανουτέρης ὀνομάζεται. (—22 15). Макаръ въ Пакуряновия уставъ *танутеръ* и да се счита за грузински терминъ, обаче несъмнѣно е, че тая дума е арменска, която буквално значи „господарь на домътъ и по своята мисъль съотвѣтствува съ грузинския терминъ *мамасахлиси*, което означава „баща нм домътъ“ (Проф. *Н. Марръ* Аркаунъ и пр. стр. 22—23). Б. Авт,

утренната и шестопсалмието, като ги завежда при игумена и старшитѣ членове на братската община, щото всѣкой отъ тѣхъ да имъ наложи длъжната епитимия. Най-сетнѣ хлѣбарьтъ, готвачътъ и вратарьтъ (πολεωνάριος) на мънастиря тоже сѫ длъжни благоразумно, грижливо и съ благочестиво настроение да изпълняватъ своитѣ работи. Всички останали членове на братството сѫ длъжни грижливо, радостно и съ пълно усърдие да прѣкарватъ врѣмето си въ вечерни и всѣкидневни псалмопѣния въ свѣтата черква. Всички тѣ сѫ длъжни да бѫдатъ въ едномислие и единодушие, съгласни въ мнѣнията и рѣшениета си, постоянно проникнати съ страхъ Божи и украсени съ взаимна любовь и послушание къмъ своя прѣдстоятель за въ полза и благосъстоянието на свещения мънастирь И никой нека не дръзне съ какъвто и да било начинъ да противостои или противоречи на своя игуменъ, когато той като учитель го съвѣтва и тайно води, като подражава на Христа, за въ полза на свѣтата черква, за благополучието на мънастиря и за създаване свещени души въ мънастирскитѣ братия.[53].

(Слѣдва).

Прѣзъ Вакъвскитѣ села – турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)
(Продължение отъ II кн.).

Отъ В. Дѣчовъ.

„Дохождалъ ли е инжинеръ“? Помакътъ се слисалъ и не знаялъ кзкво да отговори. Стражарътъ подминалъ и като дошълъ въ Чокуркьой, *съставилъ актъ* на нарушительтъ. Кметътъ и всички селени въ Чокуркьой казвали на стражрътъ, че никой въ селото нѣма врѣда отъ новата воденица и го молили да не съставя акта. Обаче стражарътъ останалъ непоколебимъ. Слѣдъ 15 дни властьта съобщила на *нарушительтъ*, че го глобява 50 лева глоба, а на общинското управление се заповѣдвало да затвори воденицата, до като притежательтъ ѝ се не снабди съ позволително за строенето ѝ. А за да се снабди притежательтъ съ такова позволително, трѣбвало да внесе 65 л. пѫтни пари на инженерътъ, който щѣлъ да дойде и прѣгледа воденицата. Бѣдниятъ помакъ щѣлъ не щѣлъ платилъ глобата, платилъ и на инжинерътъ 65 лв. за прѣгледъ на воденицата. И тъй за една нищожна воденичка въ единъ затънтенъ долъ, която не струва повече отъ 50 лева, помакътъ платилъ близо 100 лева. Но пб врага паритѣ. Дѣдо Сюлю, който щѣлъ да се елендисува на стари години съ воденичката, до като я

53) Τυπικόν, κ. ε', δ. 21—23.

отрѣди (като на мъртвецъ), както казватъ по насъ, отъ мжки и кахъръ се разболѣва и умира. Слѣдъ тоя примѣръ на българската акуратна служба, може нѣкой да се възхищава отъ законитѣ за насърдчението на мѣстната промишленость и търговия(?) Проститѣ човѣци право си казватъ, законитѣ сж само за чиновницитѣ и учителитѣ, а не и за народътъ.

Като правѣхъ отъ Хамамъ бунаръ сравнение между нашитѣ и турскитѣ инжинери, относително тѣхната дѣятелность по направата на мостове и шосета и като си спомнихъ историйката на дѣдо Сюлювата воденичка, азъ се ядосахъ и неволно се тръшнахъ на зелената морава. Спжтницитѣ ми, като забѣлѣжиха това, помислили, че ми припаднало, та веднага дотърчаха до мене и уплашено ме питаха, що е станало съ мене. Като се увѣриха, че нищо ми нѣма, поканиха ме да продължимъ пжтуването. Азъ станахъ и послѣдвахъ пешъ войницитѣ. Пжтьтъ отъ чучурчето се протѣга по лѣвата (южната) страна на сѣдловината, между двата върха. Но когато впрѣ до задната гърбица на исполинската камила, накривява се въ сѣверна посока покрай сѣдловината и се спуща на долу съ наклонъ 50%. Ний почнахме да се спущаме по сѣвернитѣ хълбоци на Хамамъ бунаръ, като се любувахме на хубавата но дребна борикова гора, която закрива пжтьтъ и отъ двѣтѣ му страни. Слѣдъ половинъ часово уморително вървене по камънацитѣ на стръмния пжть, ний се изпрѣчихме надъ с. Дьовленъ, околийското сѣдалище на турската Рупчоска кааза (околия). Отъ мѣстото, гдѣто се бѣхме застояли, се откри прѣдъ насъ единъ просторъ, видимъ като въ панорама. Между сѣвернитѣ ребра, плещи и хълбоци на Хамамъ бунаръ и друго едно насрѣщно бърдо, което се протѣга успоредно съ Хамамъ бунаръ, се е образувала една дълбока змиеобразна цѣпнатина, по дъното на която бърже тече многоводната рѣка Далж-дере, най-гомѣмата водна артерия на рѣка Кричимъ. Далж-дере събира водитѣ си отъ върховетѣ Сютке, Гюмюшъ-чалъ, Дженевра и Ялъкъ-тепе — всички находещи се на българска територия. Многоводнитѣ притоци, които текатъ прѣзъ полянитѣ Ташъ-буазъ и Беглика, се съединяватъ при Ташъ-буазъ и отъ тамъ надолу рѣката Далж-дере добива сжщинското си название. На границата, която прѣсича рѣката при единъ камененъ вѣковенъ мостъ, се влиза отъ десно въ Далж-дере другъ притокъ, нареченъ Катранжи-дере. Отъ тамъ на долу водата тече прѣзъ турска територия и се сбира съ притока Вжча, около два километра далечъ отъ с. Дьовленъ. Отъ горния край на селото до леглото на притокътъ Вжча, срѣщуположнитѣголи на бърдата сж се разширочили, да се е образувала една полянка не по-широка отъ 5—600 метра, по срѣдата на която тече Далж-дере. Бърдото отъ лѣвия брѣгъ на рѣката, което води началото си отъ Баташкиятъ Карлъкъ, се спуща ту полегато, ту стръмно къмъ Вжча. Надъ с. Дьовленъ бърдото се издига високо, почти отвѣсно, а по на горѣ то се

изоблюва, та се образува връхъ, нареченъ Горабинецъ. Южнитѣ ребра на Горабинецъ сѫ оголени и разядени отъ пороитѣ. Многото ярове и сипеи съ жълтеиникавъ цвѣтъ, предаватъ на тая мѣстность досущъ отвратителенъ видъ. Единствената красота на тая балканска пустиня сѫ нѣколкото голѣми канари, които висятъ надъ самото село. Канаритѣ завзематъ такава положение на стръмнината и тъй сѫ увиснали, че всѣкой, който ги погледне отъ далечь, ще се почуди, какъ то сега тѣ не сѫ се срутили отъ трѣсавецъ (землетресение) и не сѫ паднали по покривитѣ ни кѫщитѣ. Самото село, което е разположено по лѣвия брѣгъ на рѣката и подъ канаритѣ, е доста красиво. Мѣстото, което завзематъ сградитѣ, е дълго около 700 метра и широко 400 метра, т. е., селото Дьовленъ завзема 280 декара мѣсто. Сградитѣ сѫ приблизително 520, отъ които 290 кѫщи за живѣене и други помѣщения и 330 плѣвни и обори. Отъ мѣстото, гдѣто стояхъ, азъ изброихъ 580 кѫщни комини — срѣдно по два коминя на кѫща за живѣене. Селото е прорѣзано на длъжъ съ една улица, която върви успоредно съ рѣката. Други напрѣчни тѣсни, криви улички прѣсичатъ селото на отдѣлни квартали (махали). Мѣстото между главната улица и рѣката е съвсѣмъ равно, а мѣстото между главната улица и политѣ на бърчината (бърдото) е полегато наведено къмъ рѣката. Махалитѣ, що сѫ на полегатитѣ мѣста, изглеждатъ отъ далечъ по красиви, защото фасадитѣ на сградитѣ се виждатъ почти цѣли. Освѣнъ това и самитѣ сгради сѫ по високи. Всички кѫщи сѫ двуетажни и половината отъ тѣхъ сѫ измавани съ варь. Като гледахъ отъ срѣщна страна това село и мѣстностьта около него, азъ се сѣтихъ на кое друго село въ Рупчосъ то прилича. Сѣдалището на турска Рупчоска кааза е лика прилика съ Сивковската, Горната и Шабановската махали въ с. Чепеларе. И ако Дьовленската равнина бѣ по широка и самото село по голѣмко, то щѣше да е второ Чепеларе по мѣстоположение и сградитѣ си. На десния брѣгъ на рѣката срѣщу долния край на с. Дьовленъ се простира една полянка — котловинка, прилична на полянката при Бачковския мънастирь. Всрѣдъ полянката се издига бѣла четвъртита сграда, прилична на мънастирь, но безъ черква по срѣдата. Около голѣмата сграда се виждатъ други двѣ по малки сгради, неваросани отъ вънъ. Сградитѣ и цѣлата полянка сѫ обсѣнени съ 200 — 300 плодовити и други дървета. Около сградитѣ и дърветата се виждатъ 40—50 човѣци. Слуша се и гласътъ на военна трѫба. А всичко това показва, че въ сградитѣ на полянката е установенъ Дьовленскиятъ гарнизонъ. Когато чухъ гласътъ на военната трѫба, а слѣдъ нѣколко секунди и биенето на трампети (барабани), по тѣлото си усѣтихъ студени тръпки, и сърдцето ми силно затупа. Да си кажа право, азъ се малко по уплашихъ и си казахъ на умътъ: що ми трѣбраше да минавамъ прѣзъ тукъ? Знамъ ли що ще стане съ мене въ Дьовленъ? Сега при тия бъркотии

на Балканския полуостровъ и невиненъ човѣкъ може да си изпати. „Ефенди, наближихме, рече единя войникъ. Да вървимъ и като стигнимъ до казармата, ще си починешъ на салашътъ Видишъ ли онова кьошче край рѣката? Тамъ има и *кафе оджакъ*, та ще се почерпимъ".

—Да вървимъ отговорихъ азъ и съ наведена глава послѣдвахъ войницитѣ.

— Умори ли се, ефенди, запита ме другиятъ войникъ.

Азъ мълча и не говоря нищо· Мислитѣ ми бѣха се съсрѣдоточили въ други по далечни мѣста, които може би щѣхъ да посѣтя безъ да ща.

Кайретъ ефенди, всички се уморихме, ала *Аллахъ изиниймлень*, слѣдъ 3—4 минути сме въ село.

Слѣдъ малко вървене по стария пѫть ний стѫпихме на новия шосеенъ пѫть. По зигъ заговетѣ (завоитѣ) на шосето бърже се спуснахме въ равнината и се спрѣхме на салашчето прѣдъ казармата.

Часътъ бѣше 5 слѣдъ обѣдъ, когато влѣзохме въ селото. Значи, ний сме се маели по пѫтя отъ Карабулакъ до Дьовленъ тъкмо шесть часа. Разстоянието между двѣтѣ села по стария пѫть не е поголѣмо отъ 12 километра, а по новия ще да е около 14 километра. Ако човѣкъ се не спира по пѫтя, ще може да измине това разстояние пешкомъ за 3 часа, а съ муле—за $2^1/_2$ часа. Моятъ младъ кираджия, като видя, че е още рано и че ще може да се върне до вечерьта въ селото си, бърже свали вѣщитѣ ми прѣдъ салашчето, качи се на мулето и безъ да каже поне сбогомъ, потегли по пѫтя за Карабулакъ. Войницитѣ пъкъ се упѫтиха за казармата за да се явятъ прѣдъ началството и да докладватъ, какъвъ съмъ човѣкъ и отъ кѫдѣ ида. Останахъ самъ прѣдъ салашчето, и се чудѣхъ, какво да правя, да ли да влѣза въ селото и се настаня въ нѣкой ханъ или по-напрѣдъ да се прѣдставя не каненъ прѣдъ бинбашията (дружиния командиръ), че послѣ да търся мѣсто за почивка. Но двоумението ми се не продължи повече отъ 3—4 минути. На югъ отъ казармата всрѣдъ градината имаше едно кьошче, на което бѣха насѣдали 4 –5 души голѣмци. Послѣднитѣ, като ме съзрѣха, поканиха ме съ махане на рѫце, да отида при тѣхъ. Безъ да си изпия кафето, което бѣхъ порѫчалъ и което вече бѣ сложено прѣдъ мене, азъ станахъ отъ столчето, изтърсихъ си бързо прахътъ отъ дрехитѣ и се замѣрихъ за кьошчето. Голѣмцитѣ ме посрѣщнаха прави и слѣдъ обикновенитѣ поздрави ръкуваха се съ мене и ме поканиха да седна при тѣхъ. Отъ начало тѣ се не рѣшаваха да ме питатъ отъ кѫдѣ съмъ и по каква работа пѫтувамъ; но слѣдъ изпиването на кафето, което ми порѫчаха, единъ отъ събесѣдницитѣ, който бѣше облѣченъ *алафранга*, т. е. съ чисти и нови черни граждански дрехи, ме запита по единъ много учтивъ начинъ отъ гдѣ ида и съ какво се занимавамъ. Азъ се помѫчихъ да имъ отговоря на чистъ

турски езикъ, но още отъ първитѣ ми думи голѣмцитѣ разбраха, че неговоря добрѣ на турски езикъ, та запитвачътъ ми зададе въпросътъ: Parles vons franceis? Щомъ чухъ това питане, веднага почувствувахъ топлина по лицето си и се смутихъ. Изчервяването ми бѣ явенъ знакъ за всичко, че незнамъ френски. Но за да се не покажа досущъ простакъ по язицитѣ, азъ обяснихъ, както можахъ, че съмъ училъ и френски и руски язици, че разбирамъ и турскиятъ говоримъ езикъ, но немога правилно да говоря, т. е. да се изразявамъ на тия язици. Моитѣ отговори и обяснения се изслушаха отъ голѣмцитѣ съ внимание и, както забѣлѣзахъ, съ съжаление, че ме поставиха въ такова затруднение. Даже голѣмецътъ съ чернитѣ дрехи, който ме попита знамъ ли френски, поиска извинение за постѫпкатъ си. Но за да бѫда напълно удовлетворенъ отъ нетактичната постѫпка на голѣмеца—запитвачъ, другитѣ му събесѣдници почнаха да водятъ разговора съ мене на български езикъ. Но и азъ бърже разбрахъ, че тѣ знаели български толкова, колкото пишущиятъ тѣзи редове знае френски и турски. Другъ голѣмецъ, който стоеше малко настрана, на друга пейка, и пишеше нѣщо на едно тефтерче, като свърши работата си, стана отъ мѣстото си и дойде близо при мене. „Извинявайте, че по рано не зехъ участие въ разговора ви, каза тоя голѣмецъ и то не на турски, а на чистъ български езикъ.“ Азъ останахъ очуденъ отъ думитѣ на тоя голѣмецъ и го погледнахъ право въ очитѣ, безъ да му кажа нѣщо.

— Защо ме гледате така съ удивление? Защото говоря български ли? Азъ не съмъ българинъ, но съмъ живѣлъ тъкмо 40 години между българи. Сега съмъ доставчикъ на съестнитѣ продукти, отъ каквито има нужда войската въ Дьовленъ; а по-рано бѣхъ такъвъ въ България. Азъ имамъ много приятели въ София, Пловдивъ и др. градове.

Присѫтствието на доставчикътъ облегчи разговора ни съ другитѣ голѣмци. Послѣднитѣ ме разпитваха за всичко, що има и що се върши въ България, но нито думица казаха за управлението, за партиитѣ и войската, т. е. въздържаха се да водятъ разговоръ за политически работи; сѫщото правяхъ и азъ. Отъ дума на дума дойдохме до вънкашната търговия, желѣзницитѣ и най-послѣ до статистиката, главно до движението на населението въ княжеството. Послѣдниятъ въпросъ най-много интересуваше турскитѣ голѣмци, защото въ това врѣме, когато азъ бѣхъ въ Дьовленъ, се описваше отъ специялна комисия населението въ Дьовленската кааза. Възползуванъ отъ нашия разговоръ, единъ отъ събесѣдницитѣ, облѣченъ въ военна униформа, запита *алафранга* облечения господинъ, какъ става и отива описването на населението, ще се привърши ли скоро и пр. Запитаниятъ господинъ отговори дословно тъй:

— Не е възможно да се опише точно населението въ Дьовленската кааза, защото самото население гледа подозрително на тая работа. Дали за данъкъ или за други цѣли става това

описване и прѣброяване, населението не разбира, пъкъ и невѣрва, ако му се каже сжщинската цѣль на прѣброяването. Азъ мисля, че и други грѣшки ще станатъ. Всичкото население изповѣда мохамеданската религия, но говори на два езика — турски и *славянски*. Помацитѣ по народность и езикъ сж славяни—българи, ала и тѣ се казватъ мусулмани, османлии и турци. Какъ ще ги запише комисията, незнамъ, ала все ми се струва, че ще бждатъ записани погрѣшно. Много милиони отомански поданици изповѣдатъ мухамеданската вѣра, ала по езикъ, нрави и обичаи се различаватъ. *Арнаутъ башка, кюрдъ башка и помакъ башка*, въ заключение каза запитания голѣмецъ и послѣ млъкна.

Смѣлиятъ и правъ отговоръ на турскиятъ чиновникъ ме много очуди. Запитвачътъ—офицеръ по смънка нѣщо, като възражение, но въ сжщность нищо не каза. Види се, че и той сподѣляше взгляда на *щатски чиновникъ*, но не смѣеше явно да се изкаже. На пишущия тия редове се много щѣше да подкрѣпи справедливия чиновникъ, но като взе прѣдъ видъ, че се намира, не прѣдъ Чепеларския полицейски участъкъ, а, прѣдъ Дьовленската военна казарма, намѣри за по-добрѣ да си мълчи. Кои каква длъжность заемаха голѣмцитѣ, които бѣха на кьошчето, не е важно да се знае, но отъ разговоритѣ, които водѣха помежду си и съ мене, азъ дойдохъ до заключение, че тѣ всички сж просвѣтени, интелигентни и пълни съ енергия хора. Слѣдъ половинъ часово бесѣдване азъ попитахъ гомѣмцитѣ, трѣбва ли да се явя въ нѣкое учрѣждение и въ кое.

Единъ отъ събесѣдницитѣ—офицери ми каза да отида при бинбашията и то не за друго, а за да се оправдае дохаждането на войницитѣ отъ поста Кара булакъ. Въ сжщото врѣме офицеринътъ плесна силно съ ржцѣтѣ си и погледна къмъ казармата. Единъ войникъ бърже дотърча за заповѣдь.

— Кажи на Х-лъ милязимъ, че негова милость Д-въ ефенди желае да посѣти бинбаши ефенди, та да улесни приемането му.

Азъ оставихъ събесѣдницитѣ и послѣдвахъ войника къмъ казармата. При входа дневалнийтъ (дежурния) войникъ ме спрѣ, а съпроводникътъ отиде да търси Х-нъ милязимъ. Слѣдъ 2—3 минути, единъ младъ почти дѣте, офицеръ, спретнатъ и чисто облѣченъ, ме посрѣщна засмѣно и въведе по стълбитѣ и коридора на казармата. Въ дъното на коридора имаше една малка станца съ единъ креватъ и една стомна вода. Офицеринътъ ме помоли да почакамъ въ стаицата, а той се повърна по коридора и почука на вратата на друга стая.

— Гелъ! се чу единъ старчешки гласъ.

Офицерътъ отвори вратата и влѣзна вътрѣ, но веднага пакъ си излѣзе и дойде при мене.

— Извинявай, ефенди! Бинбашията е залисанъ съ малко работа, но като я свърши, ще ви приеме. Не безпокойте се.

Офицерътъ излѣзе вънъ, а азъ останахъ да чакамъ въ ста-

ичката, и ако не бѣ дошелъ единъ войникъ, който да ми приказва и вие цигари, надали бихъ ималъ търпение да дочакамъ свършването на бинбашиевата работа. А тая работа се състоеше въ това: другъ единъ младъ офицеръ четѣше съ високъ гласъ нѣщо прѣдъ бинбашията, а послѣдниятъ удобряваше или неодобряваше отдѣлнитѣ пасажи съ думитѣ: идъръ, пекъ, или дилъ (добрѣ, не е тъй добрѣ!). Слѣдъ свършването на доклада, бинбашията заповѣда на офицеринътъ да земе перо и книга и се приготви да пише. Сетнѣ бинбашията почна да диктува съ високъ гласъ но бавно. Азъ слушахъ много добрѣ и докладването и диктуването, защото слѣдъ излизането на младия офицеръ отъ бинбашиевата стая, вратата останаха отворени, но нищо не разбрахъ нито отъ доклада нито пъкъ отъ диктовката. Но найсетнѣ слѣдъ г[illegible]овинъ часово измѫчване въ стаичката, азъ се удостоихъ съ честьта да бѫда приетъ на ауденция отъ Дьовленския комендантъ и началникъ на Рупчоския турски гарнизонъ. Още до като се продължаваше доклада, азъ се приготвихъ за ауденцията, като си закопчихъ палтото и си събухъ царвулитѣ на коридора. Съ шапката на главата и по калцуни, азъ влѣзохъ въ кабинета на бинбашията и като се застояхъ всрѣдъ стаята, поздравихъ по войнишки дружинния командиръ. Въ отговоръ на поздрава ми чухъ тѣзи думи:

— Хошъ гелдинъ, ефенди!

Аферимъ, айолъ! Ти, както се вижда, си билъ войникъ?

— Тъй вѣрно, бинбаши ефенди, служилъ съмъ въ войската и съмъ билъ доброволецъ въ сръбско-българската война, отговорихъ му азъ, като не измѣняхъ войнишката си стойка.

— Познава се, че си юнакъ и възпитанъ момъкъ. Аферимъ, аферимъ! Отуръ (седни), айолъ, сакълма!

Слѣдъ нѣколко повтаряне да седна, азъ се отстранихъ заднишкомъ до стѣната и се сложихъ на едно хубаво крѣсло.

Разговорътъ ни съ бинбашията се продължи 10—15 минути. Той ме запита отъ гдѣ съмъ, кѫдѣ живѣя и съ що се занимавамъ. Пита ме още, ходилъ ли съмъ скоро въ София и напрѣдва ли тя.

— Азъ се интересувамъ за София, защото тамъ съмъ роденъ. Казватъ, че градътъ се е уголѣмилъ и е хубаво уреденъ. Петковъ ефенди, когато е билъ кметъ е развалилъ старитѣ бини (сгради) и е управилъ и разширочилъ улицитѣ.

— Вѣрно е, бинбаши ефенди, че въ врѣмето на г. Петковото кметуване се уреди София, ала хубавитѣ и голѣми обществени сгради (джамии, черкви и бани) не сѫ развалени, а се закрѣпени и украсени, за да служатъ като паметници, поука и насърдчение на младото поколѣние.

— Аферимъ айолъ, хубаво правите, тъй трѣбва да бѫде.

Бинбашията, който стоеше на едно меко миндерличе и се опираше на една малка масичка, изглеждаше, че е по старъ отъ 60 години, но безъ бѣлъ косми на главата. Неизтощенъ физи-

чески, съ симпатична физиономия, тоя човѣкъ бѣ образецъ на сѫщински старъ добродушенъ и мерхаметлия турчинъ. Да ли той е способенъ като воененъ службашъ, азъ не зная, но азъ по сетнѣ се удостовѣрихъ и отъ други лица, че той билъ справедливъ, честенъ и не податливъ на доноси и други лоши влияния, а съ войницитѣ и населението се отнасялъ бащински. На излизане отъ кабинета му, азъ го помолихъ да ми даде войникъ, който да ме придружи отъ Дьовленъ до българската граница при Широка-лѫка. Бинбашията въ отговоръ на молбата ми каза че, войницитѣ били уморени отъ много работа, при това и не били длъжни да изпълняватъ полицейски работи, но ще помоли окол. началникъ да ми даде единъ двама стражари да ме придружатъ до границата, при всичко че нѣмало никаква опасность за пѫтницитѣ въ каазата. Азъ му благодарихъ и, прѣди да си излѣза, подадохъ му министерското писмо и пощенската поздравителна карта, която му бѣше пратилъ г. Шумановъ отъ Лѫджане. Бинбашията се много зарадва отъ картичката, но министерското писмо или моятъ *паспортъ* нито погледа.

— Нѣма нужда да ми прѣдставяте паспорта си, каза бинбашията. Добритѣ хора се познаватъ по лицата; а лошитѣ избѣгватъ да се срѣщатъ съ *забити* и мирни граждани.

На тръгване бинбашията извика другъ младъ офицеръ и му заповѣда да каже на каймакамина да ме улесни при пѫтуването ми за Чепеларе.

Когато излѣзахъ отъ казармата, видѣхъ, че при входа ѝ на улицата сѫ се натрупали 20—30 души Дьовленски помаци. Послѣднитѣ насочиха погледитѣ си къмъ мене и съ голѣмо любопитство се взираха въ особата ми Като наближихъ помацитѣ, азъ ги поздравихъ, но тѣ мълчаха и не ми отговориха. Спрѣхъ се прѣдъ салашчето да си платя недопитото кафе и да си прибера вѣщитѣ. Въ това врѣме излѣзе отъ казармата единъ младъ офицеринъ и право дойде при мене.

— Пивашъ ли едно кафе, ефенди? запита ме той и седна при мене на едно столче.

— Пихъ вече кафе, но ща пи още едно, отговорихъ азъ, като сѫщеврѣменно се поповдигнахъ отъ мѣстото, за да направя почитъ на младия офицеринъ.

— Моля ти се, не ставай, ти си по възрастенъ отъ мене и си уморенъ, каза офицеринътъ и ме похвана за рамото.— Кафеджи, стори двѣ сладки кафета!

Помацитѣ, които по рано не смѣеха да отговорятъ на поздравътъ ми, като видѣха, че мѣ не конвоиратъ войници и че офицеринътъ се *кунуштисва* съ мене, разбраха, че не съмъ опасенъ човѣкъ. Тѣ тогава се приближиха и единъ по единъ ме поздравиха съ „хошъ-гелдинъ ефенди“. Нѣкои отъ помацитѣ малко по-късно ми обясниха, защо сѫ се били събрали прѣдъ казармата. Двама аги, като стояли прѣдъ едно кафене въ селото, зърѣли на срѣща, че двама войника каратъ по пѫтя единъ

кавуринъ. Отъ любопитство или по други подбуждения агитѣ пратили кафеджията да дойде при казармата и се научи какъвъ съмъ човѣкъ. Единъ войникъ казалъ на пратеникътъ, че съмъ билъ закаранъ при бинбашията. Кафеджията се върналъ и по пжтя до кафенето съобщилъ на всички срѣщнали го помаци за моето *докарване*. Новината бърже се разпространила по чаршията. Дошла тая новина до ушитѣ на нѣколцина християни калайджии, семерджии и зидари. Християнитѣ се потаили въ дюкенитѣ си и нищо не говорили, а помацитѣ единъ по единъ се провървѣли и се струпали прѣдъ казармата да ме видятъ и се научатъ подробно, гдѣ и за какво сж ме заловили войницитѣ.

Слѣдъ изпиването на кафето, офицеринътъ стана и отиде при каймакамина да му каже, що му е заржчалъ бинбашията, а азъ си нарамихъ вѣщитѣ и се отправихъ за селото.

Както знаятъ вече читателитѣ, казармата се намира срѣщу селото на десния брѣгъ на р. Далж-дере. Съобщението между казармата и селото става по единъ разкривенъ дървенъ мостъ, който е дългъ около 50 метра. За подпори на моста служатъ дървени *аяка* (ноги) на брѣговетѣ и десетина джбови колове, забити въ вод а. Мостътъ, който не е по широкъ отъ два метра, се клати . само като вървятъ по него товарни добитъци, но и човѣци. Азъ минахъ по моста прѣзъ мѣсецъ юли, когато бѣха настжпили голѣмитѣ горѣщини, но водата на Далж-дере не бѣ никакъ почувствувала тия горѣщини. Лѣглото на рѣката при моста не е по тѣсно отъ 50 метра, а височината на водата се издигаше до 50 см. Дьовленчени ми казваха, че и при най-голѣмитѣ горѣщини въ Родопитѣ сжщата височина на водата на Далж-дере при Дьовленъ не спада по-долу отъ една *пьодя*, т. е. 20 см. При силни дъждове по върховетѣ и долинитѣ на Беглика, Ташъ-бунаръ, Дженевра и Хамамъ-бунаръ, рѣката придохожда, и водата се покачвала до единъ метъръ височина, но не се много замътвала и не пълнела лѣглото съ пѣсъкъ, защото басеинътъ на тая рѣка билъ далеченъ и зацѣленъ. Въ Далж-дере се вжди въ изобилие рибата пестърва и ако трицитѣ отъ дъскорѣзницитѣ, които влизатъ въ жабритѣ (хрѣщалитѣ) на рибата, не прѣчеха на размножаването ѝ, то пестървата по Далж-дере би принасяла добъръ приходъ на населението въ двѣтѣ държави.

Като прѣминахъ моста, азъ влѣзохъ въ една улица, която отъ начало вървѣше въ сѣверо-западна посока, а послѣ постъпенно се възвиваше до като вземе точно западна посока. Тая улица е успоредна съ р. Далж-дере и дѣли селото както споменахъ по горѣ на двѣ продълговати части. При влизане въ селото видѣхъ отъ дѣсна страна голи черни зидове и помежду тѣхъ тукъ тамъ нови спрѣтнати кжщици. По всичко личеше, че тукъ е работила голѣма огненна стихия, която е унищожила цѣла махала. Това е станало прѣзъ 1904 година. Изгорѣ ли сж 50—60 кжщи и толкозъ плевни. Обитателитѣ не сж могли да из-

вадятъ нищо и сѫ излѣзли отъ домоветѣ си само съ дрѣхитѣ на гърбоветѣ. Оганьтъ е унищожилъ всичко, съ изключение на камънитѣ. Сега тая махала се възобновява. Зградитѣ се строятъ разрѣдено, но безъ разборно. Кой кѫдѣто е ималъ мѣсто тамъ строи, но слѣпени згради се не допущатъ. Улицитѣ се разширочаватъ, но тѣ пакъ се криви, съ изключение на главната по която зградитѣ се редятъ по права посока. Отъ изгорелата махала по горѣ главната улица е тѣсна и нетолкозъ права, обаче зградитѣ, които сѫ построени отъ 10 години насамъ сѫ поставени по на 2 — 3 метра на вѫтрѣ отъ старата улична линия. Отъ двѣтѣ страни на улицата и старитѣ и новитѣ згради сѫ нагодени за дюкяни и кафенета; но не всички служатъ сега за такива завѣдения, защото Дьовленъ е още село, съ малко население и още по малко вѫтрѣшно търговско движение. Но Дьовленъ има бѫдаще, затова жителитѣ му, като си строятъ згради на главната улица нагаждатъ ги и за дюкяни. Като вървѣхъ по улицата азъ не усѣщахъ особената миризма, която се усѣща, когато се влезе въ всѣко друго помашко село. Това е достатъчно да се разбере, че Дьовленъ е чисто село. Миелницитѣ и нуждницитѣ сѫ закрити и нечистотиитѣ отъ тѣхъ сѫ вкарани въ подземни гиризи. Фасадитѣ на зградитѣ по изминалата отъ мене часть на улицитѣ не сѫ тъй грозни и заплѣскани, както въ Карабулакъ, Гюндюзица и Лѫкавица.

Азъ се спрѣхъ прѣдъ една зграда, която приличаше и на частно жилище. и на ханъ. На долния му етажъ бѣха нагодени двѣ отдѣления за фурна и бакалница. Казвамъ нагодени, защото, когато прѣди години се строила зградата, притежателя ѝ не е мислилъ, че единъ день Дьовленъ ще бѫде центръ на кааата, та да прави дюкяни, съ голѣми прозорци и врати къмъ улицата. Вътрешния (закрития) дворъ на старата кѫща, прѣди десеть години се е прѣобърналъ на фурна и бакалница, съ малко разноски. На уличната стѣна сѫ биле зидаритѣ отворели 4—5 отвѣрстия (за врати и прозорци) а на вътрѣшната стѣна издълбана отвѣстна вада за оджаклъкъ и кумина тръба. Това е всичката прѣправка. Таванитѣ, подоветѣ и облицовката на стѣнитѣ си останали такива, както сѫ били направени прѣди 60 години. Бакалницата, която сега е натъпкана съ всѣкакъвъ видъ бакалски стоки и манифактурии, се нарича отъ Дьовленци и чиновницитѣ: „мааза на Фроню Чорбаджи“. А пъкъ горния етажъ на зградата яхѫра, плевнята и открития дворъ се нарича отъ пѫтницитѣ „Фронювия ханъ“. Тоя прочутъ ханъ бѣ прѣпорѫчанъ и на менъ отъ г. Шуманова, затова се и спрѣхъ прѣдъ него. Единъ слуга бърже се затече къмъ менъ, зема ми вѣщитѣ и ме покани да влѣза въ бакалницата. Азъ побързахъ да влѣза вѫтрѣ, но се не забѣлѣжихъ, че вратата е низка за моятъ бой. Единъ силенъ ударъ почувствувахъ на главата, а слѣдъ това отскочихъ на срѣдъ улицата. Прѣт..ня ми прѣдъ

очитѣ отъ сътресението и болкитѣ, но се нетърколихъ на земята. Находящитѣ се въ бакалницата човѣци, като видяха, какво се случи се мене бърже изкочиха на улицата, хванаха ме за ржката и ме въвѣдоха вътрѣ, За щастие, черепътъ ми се указа много по якъ отъ колкото си мислѣхъ, та болката прѣмина въ скоро врѣме. Десетината души, които бѣха въ бакалницата се изрѣдиха да ми пипатъ главата, като сжщеврѣменно за утѣшение ми казваха: „нѣма нищо, нѣма нищо, скоро ще прѣмине болката.“ Съчувствующитѣ бѣха: троица християни слуги и калфи; трима помаци селени, двама полицейски стражари и двама войника. И всички тия човѣци съ различни професии и обществени положения говореха на български езикъ. Чудно нѣщо си казахъ на умътъ. Въ Чепеларе ли се намирамъ азъ или въ Дьовленъ? Да говори въ Чепеларе единъ войникъ или полицейски стражаръ на български езикъ, не е никакъ чудно, но не е тъй и въ Дьовленъ? До тогазъ азъ бѣхъ привикналъ да слушамъ отъ войници и полицейски стражари, които носятъ фесове само турски думи, а сега за пръвъ пжть чувамъ феслии полицейски стражари да говорятъ на български езикъ. Заинтересуванъ отъ това [illegible] азъ веднага запитахъ тия стражари, кой отъ кждѣ е и отъ кога служи въ Дьовленъ. Единия стражарь се назова съ българско име и прѣзиме и каза, че билъ отъ Неврокопъ, а другия се назова съ гръцко прѣзиме и каза, че е отъ Мелникъ. Ха, рекохъ си азъ на умътъ, догаждамъ се каква е работата: Македонскитѣ реформи сж достигнали и до Дьовленъ. Че това ще да е тъй увѣрихъ се и по други видими знакове. Полицейскитѣ стражари, при всичко, че носѣка фесове, не бѣха облѣчени съ такава униформа, каквато носятъ жандаритѣ въ Ахж-челебийската кааза, която административно се числи въ Одринскиятъ велиятъ. Униформата на Дьовленскитѣ полицейски стражари е такъва, каквато носятъ ловджиитѣ и туриститѣ. Ясно сини вълнени панталони и куртки съ прѣпасани по кръста и гърдитѣ широки ивици, и липса на металически жълти копчета това е отликата, на форменната униформа отъ другитѣ турски стражарски и военни униформи. Казватъ, че по другитѣ каази, гдѣто имало и християни, стражаритѣ носили вмѣсто фесъ, друга нѣкаква шапка, обаче дали това е истина, положително не мога каза. Дьовленската кааза съвпада въ Английската реформенна секция т. е. въ Драмския санджакъ. Турскитѣ чиновници ми казваха, че въ Дьовленъ стоялъ съ жена си и единъ Английски офицеринъ, обаче азъ нѣмахъ честьта да го видя, защото въ това врѣме, когато бѣхъ въ Дьовленъ, той билъ отишелъ съ жена си въ с. Настенъ да си лови пастърва въ рѣката.

Реформенитѣ стражари съ които се запознахъ въ бакалницата се отнесоха съ мене много вежливо. По разговоръ и маниери, тѣ изглеждаха доста интелигентни, но при всичко това азъ бѣхъ сдържанъ въ разговора си съ тѣхъ. Особено стража-

ра съ гръцкото прѣзиме не ми вдъхваше никакво довѣрие. По едно врѣме послѣдния стражаръ ме запита виждалъ ли съмъ каймакамина и ако не съмъ го не виждалъ не желая ли да се запозная съ него.

Каймакамъефенди е много добъръ човѣкъ, добави българския стражарь. Той е още въ канцеларията и ако желаещъ мога да те заведа до тамъ да се запознаешъ съ него.

Азъ и безъ напомнянето на стражаритѣ мислехъ да се запозная съ каймакамина на Дьовленската кааза, още повече, че му носяхъ и поздравъ отъ г. Шуманова.

Безъ да чакамъ втора покана отъ услужливитѣ стражари, станахъ на крака и помолихъ гърка стражарь да ме заведе въ окол. управление. Послѣдния помоли българина да ми направи тая услуга, подъ прѣдлогъ, че той си ималъ друга раоота изъ селото. И тъй азъ се опжтихъ за окол. управление да търся каймакамина съ съпроводачь стражарь — българинъ. По пжтя нищо не прикавяахъ съ тоя българинъ на турска служба, а това повидиму го огорчаваше. На запитването му азъ нищо неотговаряхъ, а се захласвахъ да разглеждамъ улицата и зградитѣ, като се прѣструвахъ, че го не чуя.

Отъ Френювия ханъ на горѣ, Дьовленската главна улица постжпенно се разширочава, а слѣдъ изминване на 150 крачко (отъ хана), тя се доста разтваря, та се образува единъ мейданъ (площадъ), съ пространство отъ около единъ декаръ. Мейданътъ се прѣсича отъ една прѣка тѣсна улица, която почнова отъ рѣката и свършва въ брѣговетѣ подъ канаритѣ, които сж надвѣсили отгорѣ надъ селото. Зградитѣ отъ двѣтѣ страни на улицата и около мейданътъ сж нови и измазани съ варь. Мейдана съ околнитѣ згради е центръ на селото. Отъ десна страна на мейданьтъ т. е. отъ къмъ сeвѣръ се намира джамията, която е заградена отъ всички страни съ каменни зидове. Вътрѣ въ двора на джамията, по край стѣнитѣ, сж наредени десетина приземни стаи, които служатъ за училища и др. помѣщения. Въ тия стаи се събиратъ младежитѣ отъ Дьовленъ и другитѣ села, да учатъ Богословие. За възпитаницитѣ отъ другитѣ села сж опрѣдѣлени нѣколко стаи, въ които живѣятъ и се хранятъ. Това училище се казва „Медресе“ (турско богословско училище). Отъ лѣва страна на мейданътъ, къмъ рѣката се издига една доста голѣма двукатна зграда измазана отъ вънъ съ ясно жълта боя. На югъ отъ тая зграда се простира доста обширна градина—ливада. която свършва при рѣката. Около зградата сж посадени стотина дървета на които клонетѣ и листата засѣнватъ, цѣлия доленъ етажъ. Въ тая голѣма зграда се помѣства окол. Управление и нѣколко други учрѣждения.

По указанието на стражарьтъ азъ влѣзохъ прѣзъ една врата, въ коридора на долния етажъ и отъ тамъ по една тѣсна стълба, се изкачихъ на горния етажъ. Като разглеждахъ, пжтѣмъ, стълбитѣ и коридоритѣ, азъ неможахъ да се не очудя

на голѣмата чистота, която се забѣлѣжваше на всѣкждѣ особено по подоветѣ. Дъски чисти и бѣли, като, че вчера сж работени и заковани! За минута си прѣдставихъ и зградитѣ въ които се помѣщаватъ нашитѣ държавни окол. учреждания. И каква голѣма разлика намѣрихъ, между нашитѣ провинциялни „канцеларии" и турскитѣ въ с. Дьовленъ, по отношение на чистотата и естетичностьта! Засраменъ отъ себе си, като българинъ, азъ бърже си събухъ царвулитѣ, прѣдъ вратата на стаята, която служеше за кабинетъ на каймакамина и чакахъ да бжда приетъ отъ послѣдния. Чакането ми се не продължи повече отъ 2—3 минути. Вратата се отвори, едноврѣменно съ думата „буюръ" и азъ се изпрѣчихъ прѣдъ Дьовленския пръвъ държавенъ администраторъ.

— Хошъ гелдинъ ефенди, буюрж седни! Каза каймакамина и ми подаде ржката си. Запознаването ни стана на бърже, безъ излишнитѣ банални думи: „какво правите, какъ сте съ здравието си и пр." Седнахъ на единъ виенски столъ, срѣщу каймакамина, азъ впихъ погледа си въ него и почнахъ по лицето му да правя испитание съ цѣль да налучкамъ прѣдъ какъвъ човѣкъ стоя.

Още при първия погледъ азъ познахъ на кого прилича по физономия Дьовленския голѣмецъ. Но това ме не очуди. Много човѣци на свѣта си приличатъ по физиономия но рѣдко се случва щото двама човѣци да си приличатъ и по лице и по гласъ и по говоръ и по маниери. Обаче азъ открихъ такава прилика. Въ разговора и гласътъ и наниеритѣ на каймакамина, азъ се убедихъ, че той прилича пакъ на лицето, съ когото сж прилика по физиономия и рѣстъ. Прѣдъ мене, като че стоеше Иванъ Евстатиевъ Гешовъ, така на години, когато бѣше Директоръ на Финанситѣ въ Източна Румелия. Който е виждалъ тогава г. Гешова и види сега Дьовленския каймаминъ, нѣма да намѣри по между имъ никаква друга разлика, освѣнъ може би въ умственно отношение. Поразенъ отъ такава чудна прилика, азъ неможахъ да се стърпя да не каже това на каймакамина. Послѣдния поласканъ отъ сравнението, остана много доволенъ и каза:

— Благодаря за комплимента! Азъ съмъ челъ и слушалъ за г. Гешова. Той е единъ отъ най-добрѣ ваши държавници и книжовници — икономисти. Мисля, че г. Гешовъ *придружваше* Меджипъ паша при сключването, въ Букорещъ на мирътъ между България и Сърбия.

— Това е вѣрно, отговорихъ азъ се едно *еветъ* и клюмане на главата си.

Слѣдъ кратъкъ разговоръ за плодородието и търговията въ България, азъ извадихъ отъ джебътъ си министерското писмо и картичката отъ г. Шуманова и ги подадохъ на каймакаминътъ.

— Благодаря за поздравътъ сухо изрече голѣмеца и плѣсна съ рждѣтѣ.

Единъ стражарь бърже влѣзе въ стаята.

— Извикай да дойдѣ Халилъ ефенди, заповѣда каймакаминътъ на стражара, а слѣдъ това ме погледна въ очитѣ.

Слѣдъ нѣколко секунди въ стаята влѣзна единъ младъ офицеръ облѣченъ въ сини панталони и чистъ бѣлъ кителъ, на раменатa на кителa бѣха украсени съ жълти пагони каквито носятъ нашитѣ окол. началници. Извънредно симпатичния офицеринъ съ руса коса, брада и мустаки поздрави по военному каймакамина и се застоя всрѣдъ стаята да чака заповѣди.

— Халимъ ефенди, прочети това писмо и ми кажи съдържанието му.

Офицерина взе писмото и почна да го чете, тъй правилно, като че го четеше самъ г. министра Шишмановъ, който беше го подписалъ. Слѣдъ прочитането на паспорта, каймакамина каза: „Добрѣ, разбрахъ“, дайте си го на Дѣчовъ ефенди!“

Офицерина, като ми повръщаше писмото, хвана ме за ржката и изрече на правиленъ български езикъ думитѣ: „Халилъ Ю-въ, джандармерийски юзбашия т. е. Рупчоски полицейски приставъ. Приятно ми е да се запознаемъ“.

Азъ и сега останахъ очуденъ. Полицейския приставъ въ Дьовленъ чете и говори на български езикъ и то на правиленъ книжовенъ български езикъ! Чудно нѣщо наистина! Ще излѣзе, мислѣхъ си азъ, че ако не всички, то половината отъ чиновницитѣ и офицеритѣ въ Дьовленъ знаятъ българския езикъ. Че това ще да е тъй, по рано не бихъ повѣрвалъ но сега, самъ виждамъ и чуя съ ушитѣ си истината. Захластнатъ отъ мисли и душевно вълнение, азъ машинално пъхнахъ писмото въ джебътъ си станахъ да си вървя.

— Халилъ ефенди, да наредите щото единъ стражарь да придружи Дѣчовъ ефенди до Боденъ заповѣда каймакамина на юзбшията. Дайте му стражарь, който говори български. Слѣдъ тая заповѣдь каймакамина ми стисна ржката и ме изпрати до стълбата.

Младия юзбашия Халилъ ефенди се указа много любезенъ и интелигентенъ момъкъ. Той не само, че избра най-добрия помакъ стражарь, който да ме придружава и забавлява по пжтя за Чепеларе, но ме разведе и по всички учреждения и по забѣлѣжителни мѣста въ Дьовленъ. Нему длъжа и за развлечението и угощението, които устроиха вечерьта въ моя честь. Тоя младъ момъкъ, както личеше, имаше добро сърдце и се хранеше съ свѣтли идеали. У него азъ не забѣлѣжихъ никакви преструвки и прикритости.

(Слѣдва)·

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Великденската педагогическа конференция на основнитѣ учители въ Станимака.

Нашето основно учителство въ послѣднитѣ нѣколко години особено се раздвижи и усвои идеята, за по-честото събиране на тъй нареченитѣ напослѣдъкъ педагогически конференции, съ цѣль на сдружна и взаимна размѣна на мисли и идеи въ областьта на училищното дѣло. Това е отрадно явление, което има голѣмо значение, както за самото учителство, тъй и за училището и обществото.

На 6, 7 и 8 априлий, т. г., се състоя тазгодишната учителска педагогическа конференция отъ основнитѣ учители и учителки и въ Станимашката околия. Четени сж били по нб-о рано опрѣдѣлени теми, реферати, правени сж разисквания по тѣхъ и най-послѣ е билъ опрѣдѣленъ дневния редъ и врѣмето и за послѣдующата конференция. Всички почти реферати, въпроси и разисквания сж били отъ чисто педагогиченъ и образователенъ характеръ, каквото слѣднитѣ: обучението по география въ III отдѣление; рисуването въ I отд., необходимо ли е да се мине въ I отъ умственото смѣтане отъ 10 до 20 и тогава да се почне писмото; съ коя ржка и какво положение трѣбва да заема учительтъ при писане първоначално буквитѣ въ въздуха въ I отд., отвѣсниятъ или полегатиятъ шрифтъ трѣбва да се прѣдпочита при писане; резултати отъ Гиневата метода по четене и още нѣкои отъ подобенъ родъ въпроси.

Отъ тъй да кажемъ общъ, административенъ характеръ е билъ реферата: срѣдства за прибиране ученицитѣ въ началото на учебната година и задържането имъ до края, четенъ отъ Широколжшкия учитель г. Ангелъ П. Георгиевъ. Тоя въпросъ е единъ отъ най-важнитѣ въ нашето просвѣтно дѣло. Додѣто държавата съ редъ законодателни и административни мѣрки се мжчи да привлѣче и прѣкара прѣзъ оградата на първоначалното образование всички дѣца на българскитѣ граждани отъ една страна, додѣто и часть отъ обществото, а най-много и народниятъ учитель искрено желаятъ и се стремятъ да улеснятъ задачата на държавата, щото всѣки бждещъ български гражданинъ и отъ най-послѣдната колиба да прѣмине курсътъ на началното училище, ний пакъ имаме твърдѣ неутѣшителния фактъ, че голѣмъ процентъ и днесъ отъ дѣцата, подлежащи на задължително учение, не виждатъ прагътъ на училището, а други напущатъ отъ I, II и III отдѣления и най-накрая много малко оставатъ да довършатъ цѣлия основенъ курсъ. И тукъ първостепенна роля играе економическото състояние на широката маса, нехайностьта и некадърностьта, а често пжти и личнитѣ и партийни интереси на нашитѣ изборни общински власти, прѣдъ чието упорство и невѣжество често пжти се разбива на прахъ и най-идеалното учителско сърдце, и найпослѣ дълбокото невѣжество, въ което още грамадната часть отъ нашия народъ тъне. Частно за нашитѣ планински поселения въ Родопитѣ особено два фактора сж единствената прѣчка, дѣто въ едно Родопско село отъ 200 напр. дѣца, подлежащи на задължително учение, едва 15 -20% отъ тѣхъ и то съ голѣми усилия завършватъ курсътъ на началното училище. Бащата почти цѣлата година е въ чужбина, дѣто съ най-напрѣгнати усилия и изнурителенъ физически трудъ едва наваксва нуждитѣ за коравия хлѣбъ на сѣмейството си, а майката често пжти, защото не е въ състояние да намѣри 25 ст. за плоча на дѣтето си, спира го на срѣдъ годината отъ училището, или и съвсѣмъ не го праща. Ето болното мѣсто, о което и държавата, и обществото трѣбва най-напрѣдъ да се спратъ и изцѣрятъ въ областьта на нашето училищно дѣло.

Отъ чисто възпитателенъ характеръ е билъ само единъ рефератъ, а

именно, цѣль на нравственото възпитание, четенъ отъ учителя А. Черпоковъ. Това е друго болно мѣсто отъ първостепенна важность, което изъ день въ день расте и се увеличава въ нашия общественъ порядъкъ, прѣнесено и въ повечето случаи и изкуствено култивирано и въ нашето училище, и което отъ много страни се съзнава, вижда и изпъква, ала никой не се рѣшава да се противопостави на него и потърси и приспособи нѣкакъвъ радикаленъ цѣръ, ако не за прѣмахването му, то поне за спиране неговото тъй гибелно за нашето бѫдеще развитие. Колкото сѣмейството у насъ и да се счита още за не приготвено да дава едно солидно, здраво домашно възпитание на дѣтето, колкото улицата и обществото у насъ и да сѫ станали най-мощнитѣ пионери за една тъй злѣ нравствена развала, която грозно пуща своитѣ миязми по всички посоки, обаче ний считаме прѣди всичко, че и училището, собствено въ лицето на учителя, е виновникъ не по малко въ случая. Да, ний имаме примѣри и то хиляди, дѣто дѣтето отъ кѫщи отива въ училището съ не малко поставени основи на чисти, дѣвствени нрави, обаче то слѣдъ едно не дълго врѣме отъ училището излиза съ всичко разрушено, всичко опърничаво, грозно, развалено. Голѣма часть отъ нашето младо учителство въ рѫка съ разни неустановени още философски теории руши това, което домашното огнище на дѣтето е дало. Въ послѣднитѣ нѣколко години ний имаме твърдѣ печални явления изъ нашия училищенъ строй, прѣдимно изъ живота и дѣйностьта на нашето учителство. Ето защо въ нашитѣ тъй полезни и хубави учителски конференции разумната и истинско просвѣтената часть отъ нашето учителство на първо мѣсто трѣбва да се занимае и всестранно и критично обсѫди най-сѫществената задача на училището, възпитанието, а не да чака нѣкаква *висша етика* тепърва да разрѣши проблемитѣ на живота и чакъ тогава да се залавя и съ цѣльта на нравственото възпитание.

Изобщо педагогическитѣ конференции сѫ добро начало въ нашето учебно дѣло. Тѣ сѫ мѣрило и за прогресътъ на нашето учителство, та би трѣбвало да не се минаватъ мълкомъ и отъ нашия повседневенъ печатъ, прѣдимно тоя, що борави съ просвѣтнитѣ нужди на отечеството ни, за да може и обществото да се освѣтлява, що става съ тая свещена ограда, училището, прѣдназначена да ни даде образовани и възпитани гредущи поколѣния, у които е силата и закрѣпването на нашето бѫдеще сѫществуване като народъ и държава. С.

Приходо разходниятъ бюджетъ на Станимашката градска община прѣзъ 1906 година.

Единъ отъ най-важнитѣ и завидни економическо-търговски въ политѣ на Родопитѣ центрове е града Станимака. Прѣдстоещето му скопчване съ трамвайна линия съ града Пловдивъ и направата на добри шосейни пѫтища както къмъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, тъй и къмъ близкитѣ му приполски и производителни покраини, на града Станимака прѣдстои въ едно близко бѫдеще да играе освѣнъ економическо-търговска, но и важна културна роля къмъ най-важната часть отъ тия планини, именно Срѣднитѣ Родопи. Въ тоя случай на неговитѣ обществени органи се налага разумна и усилена енергия и дѣйность по всички посоки, дѣйность, която да обгръща въ себе си не само чисто материалнитѣ нужди на града, но и всички други културно-просвѣтни, здравословни и естетични негови потрѣбности. А за да се постигне това, изискватъ се нѣколко фактора, между които на първо мѣсто е тоя, че на чело на общинскитѣ дѣла трѣбва да стоятъ хора истинско интелигентни безкористни дѣйци, съ доказано родолюбие и енергия и съ широкъ полетъ въ тежката но благородна задача, която обществото имъ е повѣрило. А въ това именно отношение най-много куцатъ повечето отъ нашитѣ изборни общински институти. Ний имаме провинциални градове и градчеце, които въ чисто економическо-приходно отношение не само не сѫ злѣ, но сѫ и много

добрѣ, и ако въ тѣхъ би пипала опитна ржка, би направили чудеса въ разтояние на единъ тридесеть годишенъ периодъ.

Градътъ Станимака спада въ тия малко градове у насъ, които иматъ блестящи общински приходни източници, съ които неговитѣ обществени дѣятели би го обърнали на единъ чудесенъ райски кжтъ въ всѣко отношение. Наистина, въ послѣднитѣ нѣколко години и Станимашката община наредъ съ своята още слабо сформирована интелигенция като че показва стремежъ да реализира нѣкои и други отъ най- належащитѣ нужди на града, обаче това е много малко, а пъкъ много още има да се желае. Най-голѣмата липса за сега на града Станимака е неговото здравословно подобрение, за което най-малко нѣщо е направено и се прави. Слѣдъ него иде липсата отъ добри и удобни училищни помѣщения, отъ каквито отдавна се чувствува нужда. А за единъ градъ, какъвто е Станимака, на който държавата още отъ първитѣ години слѣдъ освобождението е поела на себе си всичката тяжесть да издържа всичкитѣ му училища, основни и класни, е непростено да остави най-гжститѣ и най-важнитѣ квартали да иматъ за училищни помѣщения едни примитивни, стари, полусрутени и най-неудобни и нехигиенични сгради, огнища на вѣчна зараза и немощь. И ако общината не се е сѣтила още да прѣмахне тая липса, дългъ е на централната власть да ѝ наложи това.

За да видятъ интересующитѣ се читатели економическото състояние на Станимашката община, състояние доста завидно, което е достатъчно да направи много нѣщо за нуждитѣ на града, ний правимъ тѣзи малки извлѣчения отъ тая годишния ѝ приходо-разходенъ бюджетъ, който е утвърденъ отъ надлежния министъръ.

Прѣзъ т. 1906 г. е прѣдвиденъ редовенъ приходъ 194,420 лева, извънреденъ 30,949 л. 98 ст. или всичко приходъ 225,369 л. 98 ст. Въ сравнение съ 1905 год. има едно увеличение отъ 18,680 л. 53 ст. (прихода прѣзъ 1905 год. е билъ 206,689 л. 45 ст.).

Разхода прѣзъ 1906 г. е: а) лихви и погашения на общ. заеми	51,800
б) Съдържание на общинския персоналъ	82,160
в) Наемъ и вѣщ. разходи по училищата	12,000
г. Извънредни разходи, състоещи отъ покриване на сключени бюджети, дългове и постройка на нови общински сгради	30,249 89
Всичко лева	175,759 98

Остава една сума отъ 49,610 лева за помощи на бѣднитѣ, лѣкарства, отчуждаване мѣста за улици, пущане нови улици и ремонтъ на стари, помощи на разни дружества, благоустройство и пр. и пр.

Отъ набърва ржка приведенитѣ общи числа се вижда, че и въ тая годишния разходенъ бюджетъ за чисто културнитѣ нужди на града Станимака пакъ досущъ малко е прѣдвидено да се направи, а това е жалко.

С.

Бѣла-черква — бждещъ естетиченъ курортъ.

Едно хубаво влѣчение въ послѣднитѣ години почва да се усвоява измежду нашето по-интелигентно градско общество, е именно да обиква природата и привиква да излазя отъ шумната и задушна градска атмосфера и прѣкарва лѣтнитѣ горѣщини изъ живописнитѣ планински кжтове, каквито тъй изобилно Господь е обдарилъ отечеството на българинътъ. Това е колкото хубаво, толкова и полезно и необходимо, Майката планинска природа, съ своитѣ великани бърда и канари, съ своитѣ гористи мѣста, съ омайнитѣ планински кжтове, пълни съ прѣсенъ, чистъ и ароматенъ въздухъ, и съ своитѣ кристални студени извори, далечъ и чужди отъ свѣтскитѣ грижи и суети, е най-сигурния лѣкарь на човѣшката немощь. Тѣлото тамъ укрѣпва, духътъ се ободрява и усилва и нервитѣ заякватъ.

Родопитѣ на дльжъ и на ширъ криятъ въ своитѣ нѣдра прѣлестни, истински райски кѫтове, а тѣ сѫ тъй близки до всички ни. Особено северниитѣ имъ склонове по цѣлата си дължина сѫ и живописни, и сгодни по своята близота и съобщителность, за да може и бѣдниятъ гражданинъ безъ особено голѣми срѣдства да прѣкара извѣстно врѣме лѣтѣ въ тѣхъ и да разведри и освѣжи своя духъ и тѣло. Едно отъ живописнитѣ, най-близкитѣ при Пловдивъ и най-рѣдки по красота и по всичко мѣста е Бѣла-черква, ([1]) само 4—5 часа далечъ отъ града. Благодарение на усилената дѣйность и енергия на г. Маноловъ, Пловд. окрѫженъ управитель, досегашниятъ при Бѣла-черква бѣденъ и въ мизерно положение държанъ монастиръ, сега е вече собственость на окрѫжния съвѣтъ, който, както се учимъ, се е заселъ да направи постройки и въ едно близко врѣме създаде едно удобно мѣсто и възможность за лѣтуване на желаещитѣ и нуждаещитѣ се. Идеята е подъета сериозно и отъ частна инициатива, и днесъ въ Бѣла-черква вече и нѣкои видни Пловдивски граждани си строятъ собствени лѣтни вили, а други си закупватъ мѣста за бѫдещи постройки, тъй щото Бѣла-черква въ най-близко бѫдеще ще стане единъ истински естетиченъ и здравословенъ лѣтенъ курортъ, съ какъвто града Пловдивъ ще има право да се гордѣе и надминава много други многолюдни градове у насъ.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни приказки.

Записана отъ Добра Ст. Шишкова отъ с. Устово.

Какъ Господь прѣвърналъ лѣниви хора въ магарета.

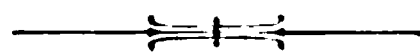
Трима братя тръгнали на печала. Единиятъ отъ тѣхъ билъ работливъ човѣкъ и за всичко се надѣвалъ на Бога, а другитѣ двама били лѣниви и нехайници. Господь въ видъ на старецъ, тѣхенъ съпѫтникъ, прѣвръща лѣнивцитѣ въ магарета, повѣрява ги на първия имъ братъ, който съ тѣхъ напечалва много пари. На връщане въ сѫщото мѣсто магаретата се прѣвръщатъ пакъ въ напрѣднитѣ си хора, но голи и бѣдни, резултатъ отъ тѣхната лѣность и незачитане Боге.

Ф аднὸ сѐлу имὰлу труйца брὰт'е^{а}. По-гулѐ^{а}мите^{а} билѝ хайлѐ^{а}зе^{а} л'ӯд'е^{а}, ни та́чили Го́спуде^{а}, пакъ пὸмал'ке^{а}т бил хем рὰбутан чилѐ^{а}к, хем Гὸспуде^{а} та́чил. Аднὸ^{а}ш тὸ^{а}рнали на аднὸ на курбѐт да кавандѝсуват.

1) Вижъ описанието на Бѣла-черква въ кн. 3, год. II (1904 год.) на „Родопски напрѣдъкъ".

Примѝᵃркнали ф адѝн хан и там пришацѝвали. Вутрипѝᵃта са разлитѐᵃлу(77) и разплѐскалу ут доᵃш и кал. Там имàлу и адѝн пубеᵃлѐᵃл стàреᵃц, пак той бил Гѝспут', алà кой да гу знàеᵃ Мàл'кеᵃт брат ни гл'ѝᵃдал ни доᵃш, ни кàл, та реᵃкѝᵃл на дрỳгитеᵃ: „хàйдатеᵃ, да вар'вѝм, даждѝᵃт еᵃ ут Гѝспудеᵃ, щеᵃ да литѝ, ду кугáтỳ еᵃ реᵃкѝᵃл Гѝспут', и щеᵃ да запрé". Пак дрỳгитеᵃ муса фсѝᵃпили:(78) „гà арнѝса даждѝᵃс и га са пуд'беᵃрé калѝᵃс, тугàва щим да вар'вѝм", и са завѝли да си сп'ѝᵃт. Стáреᵃцат чул какво рéкли, га чи ги стѝрил на магàреᵃта сас самàреᵃ и с сѝчку. дал углафтѐтеᵃ на мàл'кеᵃт и му реᵃкѝᵃл: „на ти, сѝнку, сáеᵃ жѝвина, ѝди казандѝсувай с теᵃх, та чеᵃ га са вѝᵃрниш, дѝвеᵃди си ги пак еᵃй туф ф сѝеᵃ хан". Мàл'кеᵃт фàтил магáреᵃтата, прикѝᵃрстил са и си утиш'ѝᵃл, кадѐту си мѝслил. Кàрал дарвá с тѐᵃх, кирѝеᵃ и казандѝсал млѝгу парѝ. Пу аднѝ врéᵃмеᵃ си са вѝᵃрнал прис тѝеᵃ хан, наш'ѝᵃл си ф нѐгу стàреᵃцат, дал си му магàреᵃтата здрàви и читàви и му реᵃкѝᵃл: „да си здрáф и жиф, дѐᵃду, Гѝспут' ѝщеᵃ млѝгу дѐнеᵃ да ти дадѐ, чи ми стѝри сакѝᵃф илѝк(79) Амѝ еᵃ имѐᵃх и двамѝна брàт'еᵃ, та си устàнаха ф сѝеᵃ хан, га са ỳвеᵃдах, нѝзнàеᵃм каквѝ ли стѝриха тѝеᵃ, кадѐ ли фàнаха? – Тѝеᵃ си ѝщеᵃ сп'ѝᵃт, синку, еᵃй там фаф фудаʿѝᵃня, ѝди си ги пѝрукай", реᵃкѝᵃл стàрчеᵃкат. Га флеᵃл мàл'кеᵃт, чи хи вѝдеᵃл завѝти да си сп'ѝᵃт. Разбỳдил ги и хми кàзал, чи той еᵃ хѝдил на кỳрбéт и си са врàщя, пак тѝеᵃ са зачỳдили и му рéкли: „брей, кѝлку смеᵃ спàли, амѝ сига кадé да са нѝᵃрним у думà ни, га немамеᵃ ни скѝршеᵃна пароᵃ?" Мàл'кеᵃт брат хми дал ут нѐгувиеᵃ казàнч,(80) та си са нѝᵃрнали и труѝцата, ала нѝкутри ут теᵃх ни 'оᵃ знàеᵃл каквѝ еᵃ бѝлу.

Слушана отъ баба й Добра Н. Шишкова презъ 1906 година,

II Народни пѣсни.

Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ А. Шулговски, пенсионеръ.

1.

Мома не зема старъ момъкъ.

Възрастенъ момъкъ моли майка си да му намѣри мома. Намира му, но нито роднинитѣ и родителитѣ и́ я даватъ, защото прѣдлагатъ тежъкъ откупъ *(обущва)*, нито сама́ тя го ще, защото годинитѣ му сѫ много.

Хо̀ди ли, ма̀йч'у, вас сѐлу,
Вѝде^{а} ли мума̀ за мѐне^{а}?
— Хо̀дих ми, сѝну, вѝде^{а}х ми,
Амѝ е^{а} ско̀^{а}па ка̀зуват:
Баща̀ хи ѝще^{а}, сѝну л'у,
Зигва̀р(73) во̀луве^{а}с арга̀тин,
Майка хи ѝще^{а}, сѝну л'у,
Чич'укл'у(74) кафта̀н' да но̀си;
Бра̀т'е^{а} хи ѝщать, сѝну л'у,
Пу чѝф г'ум'ушл'у̀ пищо́ле^{а};
Сѐстри хи ѝщат, сѝну л'у,
Пу л'ок(75) че^{а}рве́ни папу̀це^{а};
Кумшѝе^{а} ѝщат, сѝну л'у,
Стамбо́лцка ка̀ня че^{а}рвѐна;
Мума̀на ѝще^{а}, сѝну л'у,
Онбѐш с^{а}шѝнда ко̀пе^{а}ле^{а}.
Ма̀йчинку, мо̀е^{а} ма̀йчинку,
Сѝчкуну си са наймам,
Амѝ си гудѝнки ни зна̀е^{а}м,
— Сину л'у, мо̀й ма̀йчини,
Тѐбе^{а} е^{а} ма̀йка хра́нила
И гудѝнки е^{а} бруѝла:
На дваш пу онбѐш гудѝнки.

Слушана отъ Смаилъ Бакларътъ, 1906 год.

2.

Моминско извинение прѣдъ момъкъ.

Момъкъ буди заспалата си любовница и ѝ прѣдлага даръ хубаво сушено грозде, сама да си го земе отъ поясътъ му, Момата му се моли да не я буди отъ сънъ, защото е при мащеха майка, която я кара на домашна работа вечерь до късно, а сутринь отъ рано.

Ста̀ни ми бѐ^{а}лу мумѝче^{а},
Нȍсе^{а}м ти сѝтан е^{а}рмага̀н:
Ч'ȍ^{а}рни и ж'о^{а}л'ти стафѝди,
Сама̀ да си хи изва̀диш
Ут а̀ле^{а}нине^{а} пȍе^{а}се^{а}.
— Не^{а}мȍ' ма бу̀ди, іуна̀че^{а},
Чи сам ваз ма̀йка ма̀ще^{а}ха,
Вѐче^{а}ру гѐчку лѐгнувам,
Ву̀тирну ра̀нку ста̀нувам
Младо́чни кра̀ви да дȍе^{а}м,
Дре́бнине^{а} телце^{а} да лȍ^{а}че^{а}м,
Ра̀внине^{а} двȍре^{а} да мѐтам.
Пу̀сти са тѐлце^{а} ше^{а}влѝвки,(76)
Та рѝпкат, та ма ука̀ле^{а}т
И ми рѝскана раздѝратъ.

Слушана отъ сѫщия.

3.

Момково заканване при отказана любовь.

Момъкъ се готви да прати майка си и поиска рѫката на любовницата му, на която обѣщава нанизи злато, Но ако момата откаже, момъкътъ се заканва, ще се качи на черешово дърво и оттамъ дано паднеи се утрепе.

Утре^{а} ма, ма̀йчу, вȍ^{а}звикай,
Та ща та, ма̀йчу, прȍвуде^{а}
Нах срѐ^{а}шничкана махалȍ^{а},
Л'у̀бе^{а}ну да ми 'убѝде^{а}ш
И да гу, ма̀йку, пупѝташ,

Зи́ма ли ме́неª, еªлѝ нѐ.
Ку реªчѐ, ма̀йчу, зѐª гу ща,
Та щеª му, ма́йчу, прѝвудеªл
Фѐсчеªну сас еªлтѐªнеª,
Сас сре́барнинеª вир’у̀шки.
Пак ку ми реªчѐ, нищоª гу,
Чеª щеª ми ѝда, ма̀йчинку,
Нис бѐªла рѐªка надѐлу.
Да трѐªсеª чѐªрна чеªрѐªшка,
Да са по́кача, на̀еªда,
Данѐ са стѐªлба отчо́ªпи,
Га па̀дна, да са прѐªбиеª.

Слушана отъ сѫщий·

4.

Възобновена любовь.

Момъкъ казва на майка си, че като минавалъ прѣзъ селото, съгледалъ изоставената си по хорски душманлъкъ любовница, която, като видѣла, канила го да иде у тѣхъ, за да я утѣши въ скрьбьта и за раздѣлата.

Фче́ра ми мино́ªх, ма̀йчинку,
Пуд дѐл’ничкапа махалѐª,
Еªсну беª слѐªанцеª угрѐªлу
Ут висѐкуну куна̀ч’еª,
Ут би́стричкинеª жѐªмувеª,
Ут сѝтничкинеª кафѐз’еª.
То неª еª би́лу слѐªнчицеª,
Еªмѝ еª би́ла Фатмѝнка;
Ф чѐªрни ма ѐчи пугл’ѐªдна,
Ф бе́ªлу ма ли̇цеª устрѐªли.
С чѐªрни ми ѐчи мѐгашеª,
С бѐªли ти рѐªки ма̀хашеª
И ду̀мица ми приду̀ма:
— Еªла ми, ѐªла, ’уна̀че,
Сарцѐсу да ми расшеªнѝш

Ба̀лну-су да ми ризне^{а}сѐш,
Че^а са сие^а мло̀чку га̀лили,
Га̀лили и драго̀вали.
'Уна̀че^а лўду и мла̀ду,
Душма̀не^а кина̀ не^а пра́ве^{а}т:
Жѐне^{а}ни л'ўд'е^а раздѐ^{а}ле^{а}т,
Главе́ни л'ўд'е^а развра́щат.

Слушана отъ сѫщий.

5.

Момкова скръбь при изгубена любовь.

Момъкъ се оплаква и тѫжи, че любовницата му се оженила и то за неговия побратимъ, та като я гледа, иде му или въ рѣката да се удави, или отъ коньтъ да се хвърли.

Пак си сам сира̀к, ма̀ле^{а}ле^а,
Пак си сам сира̀к
'Уже́ни ми са „
Главе^{а}нѝчкана.
Че^а да е^а з'оа̀ла „
Ф чўзду пу се́лу,
Е'^{а}ми́ е^а зо̀^{а}ла „
Ф на̀ше^{а}ну сѐлу.
Ф на̀ше^{а}ну сѐлу „
Мо̀е^{а}н аратли́к.
Та гъ е^а гл'о̀^{а}дам „
Пу двор да хо̀ди,
Та ма налѐ^{а}та „
Ут ко̀н' да па̀дна,
Ф вѝр да са ме́тна „
Да са 'о̀даве^а.

Слушана отъ сѫщий.

III. Помашки имена и прѣзимена въ Чепино.

(Извлѣчение отъ званичнитѣ избирателни списъци.

с. Корова.

Али Радковъ
Асанъ Бѣлчовъ
Ибрамъ Дуковъ
Исеинъ Дочевъ
Молла Али Дочевъ
Молла Мустафа Манушовъ
Османъ Врянчовъ

с. Лъджане.

Абди М. Кандовъ
Али Ибр. Бачовъ
Али Тилиновъ
Али Хуновъ
Али Туневъ
Али Керeровъ
Али Двачковъ
Али Сѣчковъ
Али Дабевъ
Али Геговъ
Али Гръковъ
Али Муст. Бандювъ
Али Купеновъ
Ахмедъ Кръмчевъ
Ахмедъ Короковъ
Ибраимъ Краювъ
Ибраимъ Алендаровъ
Исеинъ Потурнаковъ
Исеинъ Мръцевъ
Махмедъ Гъцевъ
Мехмедъ Крантовъ
Мехменъ Ибр. Шолевъ
Мустава Гечовъ
Мустафа Кадювъ
Асанъ Гуневъ
Амди Чаушъ Ридовъ
Ахмедъ Пуревъ
Ахмедъ Гъцевъ
Ахмедъ Донето
Асанъ Кантови
Ахтенъ Лалковъ Амуровъ
Ахмедъ Льольовъ
Исмаилъ Ис. Казаковъ
Исмаилъ Ас. Таликовъ
Исмаилъ Юс. Бечевъ
Ибрамъ Каменовъ
Исмаилъ Таровъ
Ибрямъ Мех. Дидровъ
Ибрямъ Рапкинъ
Исмаилъ Мех. Геговъ
Исмаилъ Мех. Дуревъ
Мехмедъ Охоровъ
Махмудъ Юс. Чеповъ
Мехмедъ Ал. Черневъ
Мехмедъ Власаклиевъ
Мехмедъ Мърца Дѣтковъ
Мехмедъ Мидаровъ
Мустава Кондевъ
Мехмедъ Меновъ
Мехмедъ Мерадиновъ
Мехмедъ Писковъ
Мехмедъ Ионовъ
Мустафа Тренчевъ
Мехмедъ Фърдювъ
Мехмедъ Юс. Беровъ
Мехмедъ Баш. Роза
Мехмедъ Мех. Гомовъ
Юсюфъ Баювъ
Юсюфъ Ав. Саранча

с. Бани.

Ахменъ Пехливанъ Шипевъ
Ахмедъ Малковъ
Али Кеновъ Вранчовъ
Ахмедъ Осм. Тулчевъ
Абди Манчевъ
Алишъ Ал. Браювъ
Ахмедъ Ис. Потнинъ
Абди Мех. Араговъ
Алиш Соленковъ
Асанъ Ас. Пулевъ
Асанъ Махм. Беровъ
Али Ар. Инжиля
Али Юс. Чернювъ
Али Цикаловъ
Ахмедъ Ем, Джюровъ
Асанъ Ас. Джоновъ
Асанъ Цоневъ
Асанъ Финовъ

с. Дорково.

Ахмедъ М. Туневъ
Ахмедъ Данювъ
Асанъ Матѣевъ
Асанъ М. Мировъ

с. Костандово

Али Кръстевъ
Али Гулевъ
Али Юсеинъ Милевъ
Ахмедъ Ас. Цанковъ
Ахмедъ Ас. Милчевъ
Ахмедъ Вигневъ
Байрямъ Петаковъ
Исмаилъ Гáленовъ
Мустафа Мундювъ
Ибрамъ Геровъ

Забѣлѣжилъ **В. Дѣчовъ.**

IV. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Влас**, сжщ. едъръ косъмъ, *власàта воªлна*, значи съ едъръ, дългъ косъмъ вълна.

2. **Г'ум**, сжщ. турска дума, казватъ на единъ видъ голѣмо бакърено джезбе за топлене вода на огъньтъ.

3. **Дил'**, сжщ. тоже турска дума, езикъ на човѣкъ, езиче на звънче и др. п.

4. **Дрѐб**, сжщ. отъ прилаг. дребно. Казватъ на дребна ситна вълна, изтърсакъ на ситно сѣно, на парцали и др.

5. **Жеªр**, сжщ. разгорени вжглища, ситнеж на прѣдмети. *Кату̑ жѐªр са клдкнали*, казватъ на много появили се на едно мѣсто мравки, пчели или други насѣкоми.

6. **Зѝл'**, сжщ. вижъ думата *дѝл'*. Означава и гласъ на звънецъ.

7. **Клéп**, сжщ. м. р. *клеªпàч-ка*, *клèпе* глаголъ. Клюка, клевета, скроена лъжа.

8. **Клèт**, сжщ. прустъ, отдѣление въ кжщи за кжтане покжщнината, каквото дрехи, покривки и др. п.

9. **Лéш**, сжщ. турска дума, казватъ на мърша, или тежко, неподвижно нѣщо.

10. **Сàк**, сжщ. особенъ видъ мрѣжа за ловене риба.

11. **Скрàм**, сжщ. тлъстина, нѣкой пжть и потьта. *Заскрамѝлу са еª*, значи изпотило се е.

12. **Смдªрч**, сжщ. особенъ родъ варовникъ камень. Сбрано, свито нѣщо.

13. **Стрỳг**, сжщ. еренде, дюлгерско сѣчиво за ерендосване дъски. *Стругдса*, ерендоса, изглади, излъска.

14. **Соªлп**, сжщ. колъ за побиване на плетища. Възправено дърво за връзване на добитъкъ.

15. **Цап**, сжщ. дървената дръжка на брадва, мотика, лопата, чукъ и др. п.

16. **Чѝм**, сжщ. късъ земя съ трѣва.

17. **Г'оч**, сжщ. турска дума значи прѣселникъ, бѣженецъ съ сѣмейството си.

18. **Клин**, сжщ. баница, млинъ.

19. **Пỳс(т)**, сжщ. постъ говѣне.

20. **Хдªрт**, отъ хрътка-хрътъ. Казватъ на човѣкъ, който митка съ нечисти намѣрения като куче. Прѣзрителенъ епитетъ къмъ нечестенъ човѣкъ.

21. **Чит'**, сжщ. плетъ отъ пржте, па отгорѣ измазани съ калъ. Стѣни на сграда, изплетени съ пржте.

22. **Бàвеªж**, отъ гл. *бави*, къснѣе, *забàви са*, закъснѣ, завлича да минава врѣме.

23. **Бдбут**, сжщ. отъ гл. *бубутѝ*, произвежда шумъ, чува се нѣкждѣ трѣсъкъ, но неопрѣдѣленъ.

24. **Бдªрбун'**, сжщ. бръмбаръ. Има глаг. *барбунѝса*, мълви си нѣщо, безъ да го чува нѣкой.

25. **Гдªгар'** отъ глаг. *гдªгреª*, *изгдªгреª гу*, постоянно си дъдри, досажда съ бъбривостьта си.

26. **Кдпан'**, сжщ. казватъ на недоразвититѣ още жабички, тъй наричанитѣ още попови лъжички.

27. **Кдкур**, сжщ. каменисто мѣсто обраснало съ дребни шубърки.

28. **Кдкуш**, сжщ. означава отъ невидѣлица печал-

ба, безъ трудъ спечалено нѣщо, плѣчка. *Има кѫкушчеᵃк, затувѝ еᵃ утишѫᵃл*, надушилъ е келепиръ, плѣчка, та е отишълъ.

29. **Клѫпут**, отъ гл. *клѫпеᵃ*, разхвърляне на прѣдмети, полуразстурени нѣща, ***расклѫпани***, измѣстени отъ обикновеното си мѣсто.

30. **Клѐпут'** отъ клепъ, клевета.

31. **Мѫмин**, роднина на невѣстата, който я придружава до домътъ на младоженецътъ.

32. **Мѫᵃмар'** отъ гл. мъмри, мъмрица човѣкъ. Казватъ още и на единъ видъ малки насѣкоми, що се намиратъ въ застояла вода.

33. **Сѝн'еᵃк**, зеленъ гущеръ.

34. **Стѫᵃран'** отъ стръмно. Стръмнина на нѣкое мѣсто.

35, **Сѫᵃл'меᵃн'** тъй наричатъ въ Ахъ-челебийско охлювитѣ.

36. **Тѫᵃтнеᵃж** отъ гл. тътне, дига шумъ.

37. **Шу̀пеᵃй, шу̀п'еᵃк**, прил. *шупаво*. Тихъ човѣкъ, който се преструва, за да изхитри въ нѣщо. *Кату̀ шу̀п'еᵃк хѫди*, неусѣтно, прѣсторено ходи и си върши работата.

38. **Чѐмеₐр** сѫщ. нѣщо примамливо. Тръгналъ нѣкой праздноскиталецъ и го сполѣтѣла бѣда, или нѣкой самоволно се натъкналъ на нѣщо неприятно, казватъ: *ни ѐ троₐсил чѐмеᵃр*.

39. **Бара̀к**, прил. *убара̀чеᵃну*, очернену нѣщо. Казватъ на черно куче, черна крава и въобще черенъ прѣдметъ.

40. **Бара́ч**, пипачъ, човѣкъ, който обича да пипа и това, що не му е работа.

41. **Гажѐᵃл**, закачливъ, крамолникъ човѣкъ. Тъй се казва и на сѫщинскитѣ турци—гаджели.

42. **Г'ужѐн'**, малко, току-що порасналo зайче.

43. **Запкѫᵃн**, отъ зѫбъ. Назѫбена вѫдица за ловене риба.

44. **К'ут'у̀к**, дънеръ на дърво.

45. **Мума̀р'**, пратеникъ да одумва, годежникъ.

46. **Нажѐₐк**, малка брадвица.

47. **Патѫₐр**, мѫжка патка.

48. **Хлеᵃа̀пч** отъ гл. *хлѐпеᵃ*. Човѣкъ, който постоянно бъбри ниврѣли, ни кипѣли, или който досажда съ честитѣ си и безъ работа ходения.

49. **Шеᵃпшеᵃк**, малко сждче за вода.

50. **Шеᵃпшѐᵃл**, човѣкъ, който говори глупави думи.

51. **Пи̇леᵃшник**, особенъ видъ фасулъ, който се много обича отъ птицитѣ. Човѣкъ, който има страстъ къмъ птицитѣ.

52. **Кунд̀пал'ник**, отъ коноцъ изтъканъ платъ, или друго нѣщо направено отъ конопъ.

53. **Ахлама̀рник**, малка кожана кисийка у овчаритѣ, въ която си носятъ лой за яхладисване (намазване) орлжието и др. т. Кисия, попиена съ лой или друга тлъстина, дѣто се държи кавалътъ, за да не се разсъхне и поврѣди.

54. **Варбала́к**, съ окончание *ок* и *ак* се формиратъ нѣкои географични имена. Мѣсто, обрасло съ върбови дървета.

55. **Стивастар'—ник**, глаг. *стива̀сва*, раздрънква памукъ. Дръндарь на памукъ.

56. **За̀ник**, захожда, скрива се. Западъ.

57. **Испус**, изтървано, изгубено нѣщо.

58. **Изник**, истокъ.

59. **Одбив**, отлжчване ягнета отъ овцетѣ, дѣте отучване да не бозае.

60. **Оман**, отъ гл. омайва. Особенъ видъ билка съ митично значение.

61. **Окруп**, отъ *крупка*, малка откжсната частичка.

62. **По̀дмул**, дупка подъ нѣкой камъкъ, или брѣгъ, дѣто може да се скрие, подвре нѣщо. Скрита дупка въ земята.

63. **По̀меᵃт**, на върлина вързанъ парцалъ за изметане пещьта.

64. **Пре́ᵃсак**, когато нѣкого е прѣсѣкълъ кръстътъ, казватъ *нашд̀ᵃл гу еᵃ пре́ᵃсак*. Болка въ кръста, че неможе да се изправи.

65. **По̀дник**, оборъ за добитъкътъ.

66. **Про̀лук—а**, отворена дупка, отверстие на плетъ, че да може да се прѣминава прѣзъ нея.

67. **Пре́ᵃнус**, малъкъ прѣносъ, голѣмъ прѣносъ.

Малкиятъ и великиятъ входъ въ врѣме на литургия. Прѣнасяне на св. Дарове.

68. **На̀сусник**, отъ гл. *насбса*, продължи. Придадено при нѣщо, за да стане по-дълго. *Насбса вд̀ᵃжеᵃта*, навърза едно о друго вжжета, за да стане по-голѣмо по дължина.

69. **По̀никум**, изниско, отдолѣ. *По̀никум гл'д̀ᵃдай*, изниско гледай.

70. **По̀реᵃзика**, отъ порѣзва. Малка остра трѣска, или кжсче отъ друго нѣщо, което се забучи въ тѣлото на човѣкъ, порѣже го.

71. **По́сеᵃдница**, ржченица, хоро съ склекване.

72. **Суга̀рник**, отъ прил. *суга̀рну*, нѣщо окжсвѣло, *Суга̀рник фасу̀л*, значи фасулъ, който кжсно привтасва.

73. **Зигва̀р'**, сжщ. чифтъ, двойка. *Зѝгварум вар'-во́ᵃт*, по чифтъ отиватъ, единъ наравно съ другия.

74. **Чичукл'у̀**, прил. турска дума, съ особна украса дреха.

75. **Л'о̀к**, **л'о̀чеᵃни**, прил. като чехли, но съ мъниста украсени червени женски папуци, що въ минали врѣмена се считали за най-гиздави въ Срѣднитѣ Родопи.

76. **Шеᵃвли́ви**, прил. шавнати, игриви.

77. **Разлитѐᵃлу**, глаг. почнало да вали непрѣкжснато.

78. **Фсоᵃпили** глаг. сопнато, грубо се обърнали.

79 **Или́к**, сжщ. благодѣяние.

80. **Каза̀нч**, сжщ. печалба.

